

15-

A. REI

EDUARD WILDE, EESTI
KIRJANDUSE SELTS JA
-- EESTI KULTURA --

**Eduard Wilde,
Eesti Kirjanduse Selts
ja Eesti kultura.**

A. Rei.

E e s s õ n a k s.

Suurem jagu lugejaid teab wist juba, milles E. Kirjanduse Seltsi „Wilde-skandal“ seisab. Kes seda ei tea, seda tutwustame me kohe asjaga. Selleks ei lähe kuigi palju ruumi tarwis.

Kirjanduse Seltsi asemikkudekogugu, kes 19. aug. Tartus Wilde awalikku protestikirja arutas, wõttis asja kohta järgmise otsuse wastu:

„1) Auuhinna mõistmise toimekond on oma tööd parema tõe tunde järele teinud, ilma et mingit wälis surwet teda wabas otsustamises oleks takistamas olnud.

2) Oma otsust ei ole auuhinna mõistjate toimekond mitte poliitiliste põhjusede põhjal ega erakondlikus waimus teinud, waid ainuüksi ästetilistel ja kirjanduslistel põhjusede.

3) Auuhinna mõistmise toimekond ei ole „Tabamata imet“ kirjanduslistel põhjustel üleüldse mitte auhinnawäärilikuks arwanud, mispärast see wäide täiesti ekslik on, nagu oleks auuhinnamõistmise toimekond selle teose muil põhjustel auhinnast ilma jätnud. „Jutused“, mis auhinnamõistmisel harutusele tulid, pidid wormiliku protesti põhjal, et see jutukogugu tõe poolest alles 1913. aastal on ilmunud ja sellepärast 1912. aasta arwel kui üksik kirjanduslik teos hindamisele ei wõi tulla, waid kõrwale peab jääma.

4) Auuhinnamõistmise toimekond on E. Wilde kirjanikutegewuse toetamiseks temale toetamiseraha nime all auupalka tahtnud määrata. Et temale aga kirjanduslistel põhjustel wõimata oli kirjaniku wiimase aasta tööle auhinda anda, siis wõttis tema E. Wilde wiimase aja tööd üleüldlikult aluseks, mille põhjal tema wõis kirjanikule auupalka määrata.

5) Auuhinnamõistmise toimekond on selles asjas üheainsa otsuse kindlal ja lõpulikul kujul walmistanud, mille eestseisus muutmata on wastu wõtnud.

Kõige selle pääle waadates tunnistab asemikkudekogu auuhinnamõistmise toimekonna ja eestseisuse teguwiisi õigeks „ja leiab Wilde protesti põhjendamata olewat“.

See otsus suudaks ehk mõndagi lugejat rahustada. Kuid et ta seda suudaks, on waja, et lugeja Wilde protestikirja ei oleks näinud. Meie olime nende õnnetute hulgas, kes Wilde kirja on lugenud. Ja sellepärast ei suutnud see otsus meid kuidagi rahuldada. Sest kõige lihtsam ja pealiskaudsem waatlemine näitab, et, näit., punkt 5. awalik wale on, punkt 3. asja wõeriti ja waleste seletab, ja punkt 4. mitte ainult Wilde küsimiste peale ei wasta, waid neid küsimisi ainult kordab ja sellega Wilde süüdistusi weel uue tõendusega kinnitab. Mis aga meid tõukas asja lähemalt waatlema ja uurima, oli see, et selle otsuse autoritel julgust jatkus asjalikkude arwustuste peale niisuguse ägedusega wastama hakata, just nagu piaksid nad ise endi asja õigeks. „Sortsileeme lõhna lainetega“, „mäda käomunadega“ ja teiste sarnaste, meie arust rohkem wä n g e t e kui asjaliste ehk uskumapanewate põhjendustega kuulutati otsuse asjalikud arwustused mõnitamiseks, ässitamiseks, sajatamiseks ja mahasõimamiseks. Ja kõike seda sellest hoolimata, et tagantjärele ilmuwad dokumendid (K. A. Hindrey ja Aino Kallase kirjad) Wilde süüdistustele ikka kindlamaid tõendusid lisaks töid. See oli, mis meid tõukas asja lähemalt uurima. Mis meile sulle pihku surus, ei olnud ei sümpatia Wilde wastu, ei antipatia Kirjanduseseltsi tegelaste wastu, waid lihtsalt õiguse teadlase südame tunnistus, mis sellega leppida ei suutnud, et Wildele nii lausa, iga õiguse mõiste üle hirwitades ülekohtu tehakse, ja sellejuures weel nii jonnika kangekaelsusega seda ülekohtutegu kaitstakse, ehk küll kaitsjatel endil silmanähtawalt usk oma asja õigusesse puudub. *) Me wõtsime kõik asjasse puutuwad dokumendid hoolsa uurimise alla, me waatasime asja peale kui juridilise küsimuse peale ja püüdsime ainuüksinda loogikat ülemaks kohtunikuks wõttes selgeks teha, kellel õigus on. Wildel wõi E. K. S. tegelastel, ja missugused süüdistuse punktid kindlaks on tehtud, missugused ümber lükatud. Me jõudsime järgmise otsuse juure, milles — julgeme seda kategoriliselt kinnitada — ühtegi sõna ei ole, mida tundmus wõi erapoo!likus dikteerinud, ja mida mitte loogikaliste argumentide raudrüüd ei kaitseks.

*) Seda näitab asja arutamise ja läbiwiimise wiis Tartu koosolekul 19. ja 20. augustil. Waata alamal, lk 22.

Meie otsus on järgmine: Ülemalloodud Kirjanduseseltsi asemikkudekogu otsus on algusest lõpuni wale: mitte üksigi sõna ei ole temas õige. Õige resolutsion käiks järgmiselt:

1. Auhinnamõistmise-toimekonna „parem tõetunne“ on W. Reimani dikteeritud, sest W. Reimani surwel taganes toimekond oma esimisest otsusest ja tegi uue.

2. Oma otsust ei teinud toimekond mitte ästetilistel ega kirjanduslistel põhjasmõtetel, waid wäljaspool kirjandust seiswatel põhjustel.

3. Auhinna toimekond leidis küll, et Wilde „Tabamata ime“ auhinna on ära teeninud, kuid leidis mitte-kirjanduslistel põhjustel wõimata olewat sellele teusele auhinda anda. Et aga awalikku südametunnistust rahustada, lepitati esiotsa selle peale kokku, et „Jutustustele“ auhind anda, mida otsustati 1912. a. raamatuks ja seega hindamise alla käiwaks pidada. W. Reimani pealekäimise mõjul muudeti esialgne otsus ära ja tunnistati, et Jutustused 1913. a. raamat on ning hindamise sekka ei käi.

4. Et kõike seda parteilist asjaajamist publikumi eest ära warjata, ja et — W. Reimani tahtmist täites — „Jutustusi isegi mitte nimepidi nimetada, ristiti esialgselt mõeldud „Jutustuste“ auhind Ed. Wilde tuetuserahaks, ja et seda wolituse rikkumist mingisuguse, olgugi pudedu õigusewarjuga katta, põhjendati seda tuetuseraha „kirjaniku wiimasel ajal silmanähtawa edenemisega“ jne jne.

5. Selles asjas on toimekond ja eestseisus vähemalt kaks otsust teinud: ühe, mille eestseisus 21. II wastu wõtnud ja kinnitanud, ja kunagi hiljem teise, mida nüüd kaitsetakse.

Kõige selle peale waadates on Wilde protest kõigiti kindlaste põhjendatud

Toonitame weel kord, et meie otsuses iga sõna loogikaliselt soomustatud on. Allpool leiawad lugejad põhjendused. Kui meid ümber tahetakse liikata, siis piab ära näidatama, et Eestis loogika seadustel ja kohtuliku dokumentidekriitika reeglitel makswust ei ole, wõi et meie nende seaduste ja reeglite wastu eksinud oleme. Kui meie wastu muid dokumenti ei leita kui „mäda käomune“, siis ütleme juba ette ära, et meie niisuguste argumentide peale wastama ei hakka. Sest niisuguste „tänowakirjanikkude tooruste“ autor näitaks ainult, et tema ja meie waimlise edenemise astmed üksteisest liiaks kaugel seisawad, kui et maksaks waidlema hakata. Kui aga meiega sedasama tahetakse teha mis Ed. Laamaniga, nimelt et meie ajalikud põhjendused lugejate eest ära warjatakse ja lugejatele ülbelt kinnitatakse, et meie kirjutus muud pole kui „wurle ehk huliganiloomulise nimese“ „i l m a m i n g i p õ h j a t a“ „sõimamine“,

mis „oma sihiliku käralkkusega asjalikult juba ammu tagasi tõrjutud“ olewat*), siis ütleme juba ette, et seesugused „wurle- ehk huliganiloomulised“ waidluse-wõtted meid wäga wähe heidutawad. Sest meie kirjutus on — kahjuks! — lugejatele kättesaadawam kui Laamani kirjutused, mis ajalehes ilmusid. Ja mõnelgi lugejal ehk tuleb patune tung ka oma silmaga järele waadata, kas need „ilma mingi põhjata“ kinnitused ka õiged on.

Kuid läheme asja juure.

I.

„Parem tõetunne“ ja W. Reimani surwe.

On loomulik, kui me oma arutuste aluseks Kirjanduse Seltsi asemikkudekogu resolutsiooni paneme.

Esimene punkt käib nii:

„Auhinna mõistmise toimekond on oma tööd parema tõetunde järele teinud, ilma et mingit wälmist surwet teda wabas otsustamise oleks takistamas olnud“.

See on wäga armas kinnitus. Weel armsam oleks, kui ta ka millegagi põhjendatud oleks. Nüüd aga rikub kõige meie rõemu see ära, et sellegi põhjendustelageda kinnitusega lood korras ei ole.

Nimelt on koosolekul ühel inimesel natuke rohkem üle huulte lipsatanud, kui diplomatistel resolutsioniautoritel tarwis on. „Tõnissoni ja G. Luiga küsimiste peale wastab weel Aino Kallas, et Jutustustele auhind sellepärast andmata jäeti, et W. Reiman selles pornografiat nägi.“ Nii teatab „Meie Aastasada“ asemikkudekogu koosoleku kirjelduses („M. A.“ nr 95, 20. VIII 13). Hiljem on A. Kallas küll aru saanud, et tal see lause wäga ettewaatmatalt üle huulte libisenud, ja püiab oma kirjas („Postimehes“, ära trükitud „M. Aastasajas“ nr 101, 3. IX) wiga kuidagi ära parandada, kuid mässib ennast sellega ainult weel enam sisse. Tõepoolest. A. Kallas kirjutab:

„Ma ütlesin oma sõnad, mida „Meie Aastasaja“ kirjasaatja liig lahtikistult ja kategooriliselt on refererinud ja mis selleläbi walearwamisteks maad on andnud, sest et ma seekord oma kohuseks pidasin koosolekut õp. Reimani kirja täie sisuga tutvustada ja et see minu meelest mitte õige ei olnud, et ainult wormilikust

*) Alamal näitame dokumentliselt ära, et E. Laamaniga just nii juhtus. Laamani kirjutusest ei too Tõnisson targu mitte ühte ainust põhjendust ette. Kriuet, mille abil ta sellest mööda lipsab, ei lueks wist iga nurga-advokatgi oma au kohaseks tarwitada. „Ei maksa meil seda „waimu“ sünnitust täielikult „Postimehe“ lugejatele esitama hakata.“ Lugeja jääb muidugi lootma, et Tõn. Laamani kirja ainult osaliselt, tähtsamates kohtades ette toob. Tõnisson jälle loodab, et lugeja nii lühikse mäluga on, et tal see kaudne lubamine juba mõne rüa pärast meelest ära läheb. Ju ta oma auditoriumi tunneb!

protestist kõneldi, o!gugi et otsusetegemisel ainult wiimane mõõduandew oli. See oli seekord minu arwamine asjast. Eilasest saadik aga on minul teine õp. Reimani kiri käes (kirj. 14. weebr. 1913), kus ta selge sõnaga järgmist ütleb:

„Sisuliselt ei wõi eestseisus auhinnamõistjate otsuse wastu waielda: tal puudub seks õigus; sisulist protesti ei saa ma nõnda awaldada.“

See lause muudab asjaolu täiesti. Kahetsen wäga, et mul selle kirja sisu enne teada ei olnud ja et osalt minu sõnade läbi eksiarwamisi on tekkinud.

Tartus 29./8. 1913.

Aino Kallas.

See kiri on juba sellepolest wäga tähtis, et ta „M. A.“ teate wastuwaidlemata faktiks teeb — A. Kallas ei aja oma sõnu tagasi. Kui aga A. Kallas arwab, et tema kirjas ettetoodaw W. Reimani lause „asjaolu täieste muudab“, siis ilmutab see ainult, et selle daame tugew külg mitte loogikalises mõtlemises ei seisa. Sest A. K. kirjast selgub ainult järgmist. Peale selle kirja, mille sisuga A. K. koosolejaid tahtis tutwustada, ja mille põhjal ta koosolekul ütles: „Jutustustele jäeti auhind sellepärast andmata, et W. Reiman selles pornografiat nägi“, — peale selle kirja on W. Reiman weel, kas hiljem wõi kellelegi teisele adressadile 14. II ü h e t e i s e kirja kirjutanud, kus ta üles tunnistab, et tal sisulikuks protestiks õigus **puudub**. Kuid see ei tee seda esimest kirja, kus sisulik protest sees, mitte olemataks. Hindrey kirjast („Post.“ nr 203, 4. IX 13) leiame asja kohta weel kinnitust. Hindrey kirjutab: „Warsti pääle seda näidati mulle ühte W. Reimani kirja, milles W. R. „Jutust.“ kohta õige halwakspanewalt oma arwamist awaldas, see juures auhinnamõistjate wormilise eksituse pääle tähelepanemist juhtides. Meie pääle wõis ainult wormiline protest mõ-
juda *)“. Hindreyle näidatud W. R. kiri wõis seesama kiri olla, mille peale A. Kallas asemikkudekogu koosolekul tuetas, wõib ka olla teine, aga et W. Reiman auhinnatoimekonna liikmeid sisulikkude protestidega on pommitanud, see on nüüd kahe kõige kindlama tunnistaja suu läbi kõikumataks tehtud. Ja sellega on resolutsioni esimese punkti kinnitus, et „auh-
toimekonda mingi wälimine surwe wabasotsustamises takistamas pole olnud“, awalikult waleks tehtud. Sest Wilde räägib just ja ainult W. Reimani surwest, s.o sündmata mõjuawaldamisest auh.-toimekonna peale.**) Et see

*) Meie sõrendused.

**) „Eestis on küll mõndagi wõimalik, mis kulturamail mitte wõimalik ei oleks aga et ühe kirjanduseseltsi president oma isiklist wõimu selleks tarwitab, et ilukirjanduslise auhinna-komisjoni peale, kes ainult enda esteetlise südametunnistuse järele

surwe olemas oli, s.o et W. R. sisulikkude protestidega toimekonna waba otsustamist takistada püüdis, see on nüüd A. Kallase ja K. A. Hindrey läbi wastuwaidlemata selgeks tehtud. Ja mis nende 23 kulturasõbra ja kirjanduseedendaja peale, kes seda resolutsioni septsenud, weel oopis iseäralikku walgust heidab, on see, et see wale peale selle awalduse, mis A. Kallas koosolekul tegi, täitsa teadlik wale on.

Iseasi on muidugi selle kinnitusega, mille taha nüüd nii A. Kallas kui K. A. Hindrey peitu püiawad pugeda, et „otsusetegemisel muidugi ainult wormilik protest mõeduandew wõis olla“. See on, et: jaa, objektiwiselt oli surwe, s.o lubamata pealekäämine küll olemas, aga meie olime niiwõrd truud endi kohtunikulisele erapooletuse-wandele, et see surwe meie peale mingisugust mõju ei suutnud awaldada. Kuid see on esiteks täitsa põhjendustelage kinnitus, mida seda vähem põhjust on pimespidi uskuma jääda, et ta inimeste poolt tuleb, kel liiaks suur interest on, et seda uskuma jäätaks. Teiseks aga ei räägi asjaolud mitte selle kinnituse kasuks, waid just tema wastu.

Tõepoolest. K. A. Hindrey ei suuda meid mitte uskuma panna, et komisjon mitte esiotsa ei otsustanud „Jutustustele“ auhinda anda. Esiteks teatab „Päewalehe“ sõnum 11. weebruarist, et Wildele „J.“ eest on auhind määratud. Hindrey ütleb, et see on „ajakirjaniku eksimine täpikäigsuses“. Püiame uskuda, ehk küll kaunis raske on uskuda, et auhinnakomisjoni liige täpikäigsusesest nii kaugele kõrwale wõis wääratada*). Kuid edasi teatab A. Kitzberg oma 19. II kirjas Wildele jällegi sedasama.***) Hindrey ütleb jälle, et A. Kitzberg eksinud on. Püiame weelgi uskuda. Aga kui nüüd A. Jürgenstein jällegi 20. III kirjas teatab, et „auhinna mõistjad esiti nimelt selle peale olid kokku leppinud, et „J.“

piab kohut mõistma, mõju awaldada— see on Eestisgi liig! Kui see teade tõeks läheb, siis on seesama hr. W. R., kes nii palju kõlblusest armastab kõnelda ja kirjutada, oma kõlblusetundega wägiwalda suutnud ühendada, et mittepoliitilises seltsis poliitilisele wastasele selja tagant aatelist ja ainelist hoopii anda! Ning auhinnakom., kelle isenesest mõistetaw eeltingimine piiramata otsustusewabadus on, paindus esimehe wõimule ja mõjule alla! Ja eestseisus, kes mulle „Jutustustele“ auhindamise ametlikult juba teada andis, täitis presidentliku isewalitseja käsku ning kirjutab krabinal ka muudetud otsusele alla. See on ju ipriis armas metod, rühmapoliitiliselt wastumeelseid raamatuid ära notida.“ (Wilde Aw. kiri, lk 6—7.)

*) A. Jürgenstein teatab nimelt (ta 20. III kiri E. Wildele, „Aw. kiri“, lk 12), et selle sõnumi autor üks auhinna mõistja on.

**) „Aw. k.“, lk 3. Oma hiljemas kirjas Wildele (Aw. k., lk 9) ja 19. augusti koosolekul (w. „M. A.“ koosoleku kirjeldus, nr 95, 20. VIII 13) püiab A. Kitzberg küll ka ise oma 19. II kirja eksituseks ajada, kuid silmanähtaw on, et tal liiaks suur interest on oma esialgset tunnistust tagasi wõtta, nii et need katsed usaldust ei ärata.

eest auhinnaks 150 r. määrata*), ja kui nüüd Hindrey jällegi ütleb, et ka Jürgenstein eksinud on, siis — wabandagu meid küll K. A. Hindrey, aga me oleme walmis kihla wedama, et selle ta kolmanda wastuse juures iga kohtuniku näu üle umbusu naerumuige laiali libiseks. Kõik kolm tunnismeest, kes kõik asjale väga lähedal seisawad**), eksiwad; eksiwad sel ajal, kui asjaga mingisugust kimpujäämist ette ei ole näha, ja eksiwad kõik ühte moodi. Ainult hra K. A. Hindrey, kes asjaga juba kimbuson, ei eksi. Ja peale kõige muu on Jürgensteini tunnistus ja Päewalehe sõnum objektiwliiselt väga ilusas kokkukõlas: J. räägib just, et auh.-mõistjad esiti „Jutustustele“ auhinna peale kokku leppinud, ja et üks auh.-mõistja teate liig kiireste ajalehte lasknud, ja Pwl. sõnum oli just esimine awalik sõnum asjast. Hra K. A. Hindrey piab meid juba wabandama, — ta wõiks ise näha, et ta wõimatut asja nõuab, kui ta tahab, et me teda uskuma piaksime jääma. Sest kõigist neist tõendustest jätkub täieste, et kategoriliselt wõib ütelda: esiotsa olid auh.-mõistjad sellepeale kokku leppinud, et Wilde „Jutustuste“ eest auhinda anda.

Edasi. Mikspärast taganeti sellest esialgsest otsusest. Hindrey püiab asja nii kujutada. Esiti otsustatud Wildele „Jut.“ ilmumise puhul autasu määrata, sellejuures ära tähendades, et Wilde kogutegewus selle autasu määramise juures peosa mängiwat. (Et see — pehmelt üeldes — ebatõde on, tegime praegu selgeks.) Kui seal tuleb W. Reimani kiri, kus — peale õige halwakspanewa otsuse „Jut.“ kohta — ka „auhinnamõistjate wormilise wia peale tähewpanemist juhatakse“. Ja „et ka ajakirjanduses selle wormilise wia peale tähewpanemist juhiti, et 1913. a. kirjandust 1912. a. kirjanduse alla wõeti“, ja et auh.-mõistjad „nii kui nii Wilde kogutegewuse eest tasu tahtnud anda ja „Jut.“ omaltpoolt sellele kogutegewusele mitte suurt lisa ei pakkunud“, siis wõinud nad „päris rahuliku südametunnistusega oma otsust ka sellekohaselt formuleerida, s.o. et seda n.n. autasu mitte „Jut.“ ilmumise „puhul“ pole antud. See on omastkohast kaunis terawmõtteline kombinatsioon; kahju ainult, et temas ühtgi õiget sõna ei ole: ta on algusest lõpuni wale. Sest E. Kirj. Seltsi eestseisuse koosoleku protokoll 21. weebuarist keerab ta ilma wäheha halastuseta kummuli. Sealt lueme: „**Auh.-mõistjate otsus** pandi ette, kus A. Kitzbergile „Libahundi“ eest 150 rbl., O. Lutsule ergutuse auhinnaks 50 rbl. ja E. Wildele toetuserahaks 150 rbl. on määratud. **Wilde tööde ärahindamise seas on ka tema „Jutus-**

*) Aw k., lk 11.

**) Üks on auh.-kommisjoni liige, üks seltsi laekahoidja, üks kirjatoimetaja.

tused“, mille wälimiste kaante pääl küll 1913 seisab, mille trükipoognate pääl aga 1912 on, nii et seda raamatut 1912. a. raamatute hulka peab arwama. — **Eestseisus kinnitab need otsused** ja annab kirjatoimetaja hooleks seda otsust seltsi ja komisjoni nimel „E. Kirjanduse“ lähemas numbris awaldada.*) Seega on auh.-komisjon juba sellajal, kui „Jut.“ vähemalt weel „ärahindamise sekka“ käisid, väga hästi sellest wormiküsimusest teadnud; weel enam, ta on seda küsimust arutanud, asja kohta isegi kindla seisukoha wõtnud ja otsuse teinud (nimelt et küllalt õigust on „Jutustusi“ 1912. a. raamatuks pidada), ja selle otsuse koguni eestseisusele kinnitamiseks ette pannud. Ja eestseisus on tema kinnitanud.

Ühes sellega wette langenud on aga iga wiimane kui seletus, mis meie wiimast küsimust kuidagiwiisi rahuldawalt ära suudaks wastata: mispärast taganeti esialgsest otsusest — Wildele „Jut.“ eest auhinda anda? Selle põhjuseks ei saanud wormiline protest olla. Ei olnud sugugi W. Reimani kirja ega ajakirjanduse tähendusi tarwis, et wormiwiia kohta silmi awada. See wormiline protest oli juba otsusetegemise juures auhinnamõistjatel ette nähtud ja tema peale wastus juba ette ära antud. Seega ei ole ühtgi uut momenti näha, mis otsust muutma oleks sundinud. See on — kui W. Reimani sisulik protest („õige halwaks panew otsus Jutustuste kohta“) arwest wälja jätta, ehk, kui mitte oletada, et E. K. S. auhinnamõistjad ja eestseisus endi otsuseid purjus peaga teewad: täna otsustawad ühtewiisi ja homme ilma mingi uue põhjuseta risti wastuoksa. Asjade tõeline seisukord on wastupidine sellele, mida Hindrey ja A. Kallas wastu oma paremat tõetundmist ja südame-tunnistust seletawad, nimelt et nende peale ainult W. Reimani wormiline protest wõis mõjuda; just wormiline protest ei wõinud enam mõjuda, sest et ta juba otsusetegemise juures oli ette nähtud ja eitawalt ära otsustatud. Kui W. Reimani protest weel mõjuda wõis, siis ainult ta sisulik protest. Ja et see ainuke uus moment on, mis auhinnamõistjate nii äkilist meeltepööret seletada wõib; ja et süüaluste (A. Kallase ja K. A. Hindrey) endi seletustest selgeste näha on, et W. Reimani mingisugune protest selle meeltepöörde juures tegew on olnud; ja et A. Kallas kõiki neid meie loogikalisi järeldusi kinnitades otsekohe ilmutas**): Jutustustele jäi auhind sellepärast andmata, et W. Reiman selles pornografiat

*) Selle wäljawõtte nimetatud protokollist on E. K. S. laekahoidja A. Kitzberg Wildele saatnud, ja Wilde on ta oma Aw. kirjas (lk 13—14) ära trükkkinud.

**) Peetagu meeles, pr A. Kallas ei aja poole sõnagagi tagasi, et ta on ütelnud Jutustustele jäi auhind sellepärast andmata, et W. Reiman selles pornografiat nägi.

nägi, — siis on kõige sellega asi otse matemaatilise kõikumatu-
sega (more geometrico, wana Spinoza sõna tarwitades) selgeks
tehtud: auhinnamõistjate „paremat tõe tunnet“ on W.
Reiman dikteerinud. *)

Resolutsioni esimise punktiga oleme nüüd walmis. Temast
ei ole mitte midagi järele jäänud. Nii selles punktis sisalduw posi-
tiwline wäide (et toimekond oma tööd parema tõe tunde järele tegi), kui
ka teises pooles sisalduw eitaw wäide (et toimekonda wabas otsus-
tamises misgi wäline surwe takistamas polnud), on — nimetame
asja ärateenitud nimega — jultunud wale. Ja vähemalt
teise — eitawa — wäite kohta wõib täie rõhuga ja kategoriliselt
ütelda, et see pealegi weel teadlik wale on. Ja nüüd läheme
edasi.

II.

„Jutustuste“ nähtaw komödia ja „Tabamata
ime“ nägemata tragödia.

Hea küll, esialgne otsus — „Jutustustele“ auhinda anda —
muudeti ära. Mil põhjusel see sündis, seda nägime: Reimani sur-
wel. Kuid olgu mis põhjustel tahte — „Jutustustele“ jäetakse au-
hind andmata. Nüüd tekib aga küsimus, mille eest siis Wildele 150
rbl määrati. Ja selle küsimusega on wastajad jälle suure kim-
batuses.

Resolutsion lausub:

„(3.) Auuh.-toimekond ei ole „Tabam. imet“ kirjanduslistel põh-
justel üleüldse mitte auhinnawäärilikuks arwanud, mispärast see

Kui ta seda oma ütelist oma kirjaga just nagu pehmenhada püiab, siis ilmutab see
ainult seda poolikust ja kahepaiksust, mis mõnda loogikanõrka inimest takistab oma
enda mõtet lõpuni mõtlemast: nad kardawad oma endi loogikat. W. Reimani kirjad,
mida A. Kallas alles nüüd, peale 19. VIII näha on saanud, ei puutu ju sugugi asjasse.
Küsimus seisab selles, kas otsusetegemise ajal mingisugused W. Reimani — kas kirja-
lised wõi suusõnalised — awaldused auh.-mõistjate psüühikani olid ulatanud, mis nende
waba otsustamise peale rõhuwat mõju awaldasid. Ja A. Kallase sõnadest järgneb sel-
geste, et vähemalt tema enda psüühika niisugust lubamata rõhumist on tunnud. Weel
enam, vähemalt tema enese kohta on selge, et see rõhumine mitte ilma tagajärjeta ei
jäänud, kui ta ütleb, et selle — Reimani surwe — pärast auhind andmata jäi.
Eksida wõib ta ainult selles, kui ta sedasama ka teise kahe kom.-liikme kohta oletab.
Kuid sellest on küllalt, et teda ennast wastuwaidlemata „kahtlaseks kohtunikuks“ (judex
suspectus) tunnistada. Ja niisama on ühest „kahtlasest kohtunikust“ täitsa küllalt, et
kogu kollegiumi otsuselt igasugust otsuse-autoriteeti riisuda.

*) Ainult sellega saaks meie otsust ümber lükata, kui awalikuks tehtaks, et E.
K. S. eestseisus 21. weebruaril ülemaaltoodud otsust ei teinud. Siis langewad meie järeld-
dused isegi kokku. Kuid et seda senini pole tehtud, piab järeldama, et see wäljawõte
õige on. Kui nüüd weel piaks tahetama niisuguse konksuga platsi tulla, siis ütleme ette,
et see ainult tähendaks, et tagantjärele protokolliraamatu kallal wõltsimine on toime
pandud.

wäide täiesti ekslik on, nagu oleks auuh. toimekond selle teose muil põhjustel auuhinnast ilma jätnud. „Jutustused“, mis auuhinnamõistmisel harutusele tulid, pidid wormiliku protesti põhjal, et see jutukogu tõepoolest alles 1913. a. on ilmunud ja sellepärast 1912. a. arwel kui üksik kirjanduslik teos hindamisele ei wõi tulla, waid kõrwale peab jääma. *)

(4.) Auuh.-toimekond on E. Wilde kirjanikutegewuse toetamiseks temale toetamiseraha nime all auupalka tahtnud määrata. Et temale aga kirjanduslistel põhjustel wõimata oli wiimase aasta tööle auhinda anda, siis wõttis tema E. Wilde wiimase aja tööd üleüldlikult aluseks, mille põhjal tema wõis kirjanikule auupalka määrata.“

Nii resolutsion. Kui need punktid — nagu aimata wõib — mitte selleks pole kirjutatud, et Wilde süüdistusi kinnitada, waid et neid ümber lükata, siis piab imestama, kui napilt taewas selle resolutsioni autoritele nende maapealseks teekäiguks loogikat on kaasa annud. Wilde pärib neilt tungiwalt järele: millest tuli see wastuseismata tung, mind igal tingimisel, maksku mis maksab, 150 rublaga õnnelikuks teha, kuigi selleks — kõigist wolitusepiiridest üle hüppamist waja läks; millega seletab toimekond oma wolituse rikkumist: neil herradel on selge ja piiratud wolituse — neile assigneeritud 350 rbl 1912. a. ilmunud ilukirjandusliste tööde eest auhinda deks jagada; Wildel ei leia nad ühtegi selle tingimise alla käiwat auhinnawäärilist tööd, — neil pole mingit sisulikku õigust ega wormilikku wõimalust Wildele ei auhinda, ei seda wähem weel mingit tuetuseraha anda, — kõigest sellest ei hoolita! Wolitusest rahuikult üle astudes määravad herrad kirjanikule E. Wildele tuetuseraha, justnagu oleks see nende eraraha, ja mitte awalik seltskonna raha, mille tarwitamiseks wolituse näul selgejocneline eeskiri on antud. Millega seletatakse seda silmatorkawat wolituserikkumist? Nii küsib Wilde, ja resolutsioni autorid wastawad: „toimekond on tahtnud E. Wilde kirjanikutegewuse toetamiseks temale tuetamiseraha nime all auupalka määrata“! Ja see piab wastus olema! Kulla inimesed, teilt ei küsita ju mitte seda, kas te tahtsite Wildele „tuetuseraha nime all auupalka määrata“, — just see „tahtmine“ ongi, mis seletust nõuab. Sest see „tahtmine“ seisab liiaks kisendawas wastolus teie wolitusega. See wolituserikkumine on ju ka „wormiline eksitus auhinnamõistjate otsuses“, mis ka „mööduandew“ tohiks olla. Iseäranis liigutaw-naiw on hra K. A. Hindrey oma seletustega selles

*) Pandagu wiimase lause grammatikalist ehitust tähele ja peetagu meeles, et see kirjanduse-seltsi areopag on, kes niisuguse barbarlise kirjaoskusega hiilgab! Nende kirjaoskus on nende loogikaga ühewääriline.

punktis. See herra ütleb lihtsasüdamliselt: „Auh.-m.-kommisjon tahtis Wildele 150 r. anda ja andis*), sest ta leidis, et Wilde teistega võrreldes seda ära on teeninud. Kuid mitte „Tab. ime“ eest, sest seda tööd ei peetud mitte hääks. Ei ka mitte „Jutust.“ eest.“ Edasi järgneb see keeruline seletus, mille ebatõsiduste ülemaal awalikuks tegime. Ja siis lausub ta, seda seletades, kuidas komisjon wormilikkude protestide mõjul oma esialgset otsust muutis ja „Jut.“ „ärahindamise seast“ wälja jättis**), järgmist: „Jut.“ nimetamisega ja hindamise alla wõtmisega oleksime omast wõimupiirist üle astunud.“ Mõtelge nüüd järele, kõik inimesed, kel wähegi loogikat on: „Jut.“ hindamise alla wõtmisega oleks wormiline wiga sündinud. Komisjon oleks küll wolituse piiridesse jäänud, wormilikult õigelt talitanud, aga hindamise sekka oleks eksiwiisil niisugune töö libisenud, mille kohta päris kindel ei wõi olla, kas on õigust teda hindamise hulka wõtta wõi ei ole***). See on määratu suur wiga, see on hirmus wiga! Seda rutatakse kohe parandama. Ei hoolita isegi sellest, et teade juba ajalehtedesse ja Wildeni eneseni on ulatanud, mis juba weidi piinlikuks teeb asja weel parandama hakata. See on hirmus wiga, see on kole wiga! Siin ei hoolita delikatsuse ja peenetundlikkuse nõuetest, — see wiga nõuab jalamaidset parandamist. Pereat mundus — fiat justitia! — Mingu wõi maailm hukka! Aga et asjas weel teine „wormiline wiga“ sees on, mis sellest wiast sada miljoni korda suurem on, nimelt et Wilde kohta käiw otsus täieste wäljaspool wolitusepiirisid seisab, wolitusele lausa wastu nägu lööb, — see on tühi asi. Hra K. A. Hindrey wõib ju nii arutada, aga sellest järgneb ainult, et loogikaseadused temale makswad pole, ja „täie mõistufega ning selge arusaamisega“ inimene tuleb kaelani täis joota, enne kui ta niisugust monströslit seletust hakkab uskuma.

Kuid pöörame mõtteniidi juure tagasi.

*) Sõrendused koguni K. A. H. enda poolt!

**) Et see muidugi wale on, on lugejatel ülemaaltpoolt meeles.

***) Igatahes on selles küsimuses kaks arwamist wõimalikud, ja raske on ütelda, kumb neist raskemaltkaaluw on. E. K. S. auhinnakomisjon ja eestseisus ju näituseks otsustasid 12. II, et „Jutustusi“ wõib 1912. a. raamatute sekka arwata. Ka meie kaldume rohkem „1912. a. teoria“ poole. Kaanelehe aastaarw on kirjastaja asi ja ei wasta alati tõeludele. Sõgisel ilmunud raamatutele paneb mõni kirjastaja järgmise aasta arwu peale, et raamat kauem „wärske“ seisaks. Meil on koguni ette tulnud, et juba juuni-juulikuu raamatutel järgmise aasta arw peal on. Kui meie meelespidamine mitte ei peta, siis oli wist Mihkelsoni „Kahekesi“gi“ järgmise aasta arw peal. Pole praegu wõimalik seda järele uurida, — hea oleks kui keegi seda „Kahekesi“ kohta ja ülepea kõigi senini auhinnaga kroonitud raamatute kohta teeks. See oleks wäga huwitaw, kui sarnaseid „wormiwigu“ auhinnamõistmises ennegi on olnud, ja kunagi see „wormiwiga“ skandaliks asja pole annud. — Muuseas, et „Jutustused“ mitte eksiwiisil hindamise sekka ei libisenud seda nägime ülemaal.

Selge on igatahes, et herradel mingisugune ärawõitmata tung pidi olema Wildele mingit „raha“ määrata. Auhinnamõistjate wolitust ja nende põhjendusi wastamisi seades näeme, et ainuke loogikaline tee oleks olnud — lihtsalt Wildet auhinnast ilma jätta. Ja sellega oleks jutt otsas olnud. Mis õigusega Wildele auhinda anda, kui ta „mõetu wälja ei anna“, s.o: auhinna tingimiste alla ei ulata. Ja siisgi määratakse — kui mitte auhind, siis vähemalt „aupalgaline“ (nagu nüüd seletatakse) „tuetuseraha“. Tahtmata tekib küsimus, missugused wõisid need salajased motiivid olla, mis neis herrades nii ärawõitmata tungi tekitasid, maksku mis maksab, Wilde kirjanikutegewust ikka mingisuguse „rahaga“ „hääks kiita“?

Ja siin heidawad meile walgusekiirt äraandlikud sõnad, millega tagant suure hoolega warjataw mõte wägise läbi helgib.

„Auh. komisjon tahtis Wildele 150 r. anda ja andis, sest ta **leidis, et Wilde teistega wõrreldes seda ära on teeninud...** Arwati, et wõib „Jutustuste“ ilmumise **puhul**, kusjuures ära tähendatakse, et tema **kogutegewus kirjandusepõllul** selle autasu määramise juures otsustawat osa mängib... Jutustused omalt poolt ei pakkunud sellele kogutegewusele mitte suurt lisa.“ (K. A. Hindrey).

Waene hra Hindrey! Teie keel on Teie kõige kurjem waenlane!

Mida me senini tõenduste, tunnismeeste ja loogikaliste järelduste waral selgeks oleme suutnud teha, on see, et esiti „Jutustustele“ auhinda taheti anda, siis aga W. Reimani surwel sellest taganeti, „Jutustused“ „ärahindamise seast“ parda taha wisati ja auhinnast „tuetuseraha“ tehti. Uhe sõnaga — see on „Jutustuste“ odüsse Eesti kirjanduslise sünedrioni warjuriitigis. Aga Wilde kinnitab, et „Jutustused“ paljas phänomen on, mille taga noumenina „Tabamata ime“ peitub. „Jutustuste“ komödia on, kinnitab Wilde, paljas wälise ilma jauks määratud warjukuju, tõepoolest aga peitub „Jutustuste“ nähtawa komödia taga „Tabamata ime“ nägemata tragödia. „Otsus, minu „Tab. imet“ auhinnast ilma jätta, tõukas õigusele ja õiglusele wastu pead. Minu näidend ei ole mitte töö, mida wõidi nende toodete kõrwal, millele auhinnad mõisteti, sootuks tähele panemata jätta. Aga maha matta taheti teda, tema seltskonnakriitikaline laad ei meeldinud hindajatele ja nende selja taga seiswale rühmale. — Ent kuidas nüüd asja toimetada, nii et wälja ei paistaks, kui hindaks E. Kirj. Selts, kes ju E. waimlise elu erapooletu keskkocht ja juht tahab olla, ilukirjandust politiliselt seisupaigalt ja mitte ilukirjandusliselt? Kuidas mõtte w a b a d u s e põhjused wäliselt ausse jätta ja teda ots-

tarbe tuluks siiski painutada? Kuidas paiste eest hoida, kui mõeldaks E. K. S. wihatud ilmawaatega autori teise mõedupuuga kui „oma mehi“? Sellest kitsikusest püüti „Jut.“ kaudu wälja pääseda. Küll ei puudu ka selles toodes kriitikaline noot, aga see on teist liiki kui „Tab. imes“ — see ei löika neile, kes endid meie seltskonna kandwateks jõududeks, tema patenteritud esitajateks piawad, nii otsekohe närwidesse, ja — mis mitte vähem tähtis — nowellasid luetakse ainult, nad ei kõnele näitelawalt hulkadele sel mõjusal erikeelel nagu näitemäng. Ja nõnda pisteti siis „Jutustustele“ aupärg pähe, et autori wastu „erapooletust“ üles näidata ja awalikku südametunnistust rahustada: eks läinud raha ning auju sellesamale mehele!“ (Wilde „Aw. kiri“, lk 5.) Seda Wilde arutust tuetasid paljud asjaolud, ta oli väga tõenäulik, ja langes täieste ühte üleüldise aimdusega ja asjast arusaamisega. See seletus oli ainuke kõiki nähtusi rahuldawalt ära seletaw ja sellepärast väga usutaw ja tõenäulik hüpotees, kuid ta jäi hüpoteeseks: tema tõestamiseks puudusid otsekohe sed tõendused. Nüüd leiame selle puuduwa lüli Hindrey kirjast.

Wilde on auhinna ära teeninud. Igale õigusele ja õiglusele tõukas wastu pead, kui Wildet A. Kitzbergi ja O. Luts'u kõrwal sootuks tähelepanemata jätta. „Teistega wõrreldes on Wilde seda ära teeninud.“ See mõte puuris herradel ärawõitmata jõuga peas, see oli, mis sundis kõiki wolituse piirisid ja loogika seadusi unustama. *) Hüwa! Millega on siis Wilde seda „ära teeninud“? „Jutustustega“? Ei, „Jutust.“ olid ainult juhtumiseks, mille puhul seda ära teenitud autasu taheti anda. Kogutegewusega on ta seda ära teeninud. Weel enam — „Jut. omalt poolt ei pakkunud, sellele kogutegewusele mitte suurt lisa“. Tähendab, Wilde peateenus seisis wäljaspool „Jutustusi“, teistes töödes. Ilma „Jutustustetagi“ oli Wilde „teistega wõrreldes seda ära teeninud.“

Nüüd oleks väga huwitaw üles lugema hakata neid Wilde teisi töösid, s.o seda Wilde „kogutegewus“, millega ta teistega wõrreldes tasu ära on teeninud. Mõistagi et siia ainult wiimase aja tööd kuulwad (resolutsion juhü ju otse wiimase aja tööde juure). Tänu jumalale, see töö ei ole kuigi raske: Wilde kogu wiimase aja „kogutegewus“ (peale „Jutustuste“) seisab — „Taba-

*) Et „Tab. ime“ puudustest waba ei ole, see ei kauta weel Wilde „ärateenimise“ tnnnet sugugi ära. Ka Kitzbergi „Libahundis“ leitakse ikka puudusi ka olewat („ei ole küllalt jõurikkalt läbi wiidud“, „õrepoolne“), niisamuti O. Luts'u juures („weel peenemata ja kirjandusliselt harimata anne“). Me pole O. Luts'u „Kewadet“ lugenud, aga julgeme a priori kahtlust awaldada, et see töö Eesti kirjanduse ajaloos nii kauaks püsima jääb kui Wilde „Tabamata ime“.

mata imes“.*) Tahame ikka loota, et Hindrey ja resolutsioni autoritel tõsidust jätkub mitte lausa lapsikute argumentide järele haarata ja mitte kinnitama tõtata, et nad „wiimase aja“ tööde alla „Lunastust“ on mõtelnud, mis juba 1909. a. ilmus, wõi „Naiseõiguslasi“, mis weel waremast ajast pärit on. See oleks liiaks lapsik ja ei leiaks lihtsalt uskujaid.**)

Me oleme seega Hindrey algebralise ülesande wälja rehkendanud ja kätte saanud, missugune konkreetline tähendus tema abstraktsel wormelil „kogutegewusel“ on: „Tabamata ime“. Jääb ainult Hindrey arutustesse selle tema x-i asemele tema konkreetline tähendus panna.

Kuid milleks see sõgesikumäng? Miks Hindrey parema leiab olewat „kogutegewusest“ rääkida, kuna ometi loogikaliste järelduste kaudu selgeste näha on, et selle all ainult „Tabamata ime“ mõista ja mõelda saab. Miks ei ütle ta seda, mida ta teab ja mõtleb***), nimelt et „Wilde „autasu“ määramise juures tema „Tab. ime“ otsustawat osa mängib“, missuguse tööga Wilde seda tasu „teistega wõrreldes ära on teeninud“?

Mispärast? Naiw küsimus! Hindrey mõtleb ja teab ühte ja räägib teist. Kui ta tõtt räägib, siis sünnib see wastu ta oma tahtmist. Ta ise tahab meid risti-wastupidist uskuma panna. Ta püüab tõelusi ära segada. Et talle aga mitte osaks pole antud loogikaga hiilgada, siis ei oska ta kõiki otsi ära wette matta ja seda tõeluste segamist nii toimetada, et tõde sabapidi paistma ei jääks.

Me arwame, et see tunnistus juba küllalt mõjuw on, et asja selgeks wõib pidada: K. A. Hindrey on ju ise auhinnakommissjoni liige. Kes aga weelgi kahtleb, tuletagu asjaolusid meelde, mis kõik Wilde hüpoteesi kasuks rääkisid: seda äraseletamata ja ärawõitmata tungi nimelt mingisugust aupalka määrata — fakt, mis selgel keelel seda räägib, et meestel mingisugused salajased ja warjatawad tagamõtted ja tagamotiivid olid; seda kergust, millega W. Reimani pealekäämistele järele anti ja „Jutustused“ üle waekausi

*) Seda tunnistab Wilde ise wäga kategoriliselt (Aw. k., lk 14). „Pandagu tähele seda piinlikku hoolt, millega „Tabam. ime“ nimetamise eest hoitakse. Räägitakse minu „töödest“, mille „seas ka“ „Jut.“ olewat, nagu oleks neid peale wiimase raamatu weel lugemata hulk ja mite „Tab. ime“ ainuüksi.“ Mõtte järele on näha, et Wilde nimelt oma wiimase aja töödest räägib.

**) Juba see ärataks imestust, kuidas „alles“ a. 1913 neist 4—5—6 aasta eest ilmunud töödest „äratanimine“ üles leiti.

***) Sest ta piab teadma, mis tema sõnade loogikaliselt sisaldub, ja mida seal kõige lihtsam loogikaline järeldamine wälja koorib.

ääre wisati*, — mis jälle selgel keelel seda tõendab, et „Jutustustega“ tõeste tõtt taga ei olnud; edasi seda tõeste naermaajamiseni piinlikku hoolt, millega dokumentides „Tab. ime“ nimetamisegi eest hoitakse**, — fakt, mis näitab, et „Tab. ime“ ikka üks piinlik kõneaine on; ja lõpuks — asja sisu ennast: kui ühel häälel kõik arwustajad „Tabamata imet“ kaugelt suuremaks kirjanduslikuks sündmuseks pidasid kui „Jutustusi“ jne jne. Ja kui nüüd kõige nende kaudsete tõenduste juure weel Hindrey otsekohene tõendus seltsib, siis arwame et loogika principium rationis sufficientis (küllalt-põhjendawa aluse seadus) ülemääragi täidetud on.

Ja kõige sellega on resolutsioni teine, kolmas ja neljas punkt ühe lopsuga wette kukkunud. Kuidas õige resolutsion käib, leiawad lugejad eessõnast.

Jääb järele resolutsioni wiies punkt:

„Auh. m. toimekond on selles asjas üheainsa otsuse kindlal ja lõpulikul kujul walmistanud, mille eestseisus muutmata on wastu wõtnud.“

Ülemaltoodud 21. II protokollil peale tuetades wõime jälle ütelda, et see a w a l i k j a t e a d l i k w a l e o n . Sest 21. II on eestseisus auh.-toimekonna ühe otsuse kinni anud, mis silmanähtawalt mitte see ei ole, mida praegu nii elawa, kuid kahjuks nii tagajärjewaese õhinaga kaitstakse. Silmanähtawalt on kunagi hiljem teine otsus tehtud, mis esimesel (21. II) otsusel jalad pilwede poole on seadnud. Nii et asjas w ä h e m a l t k a k s (wõib olla koguni rohkemgi) „kindlat ja lõpulikku“ otsust on olnud.***) Wõi ei olnud 21. II otsus „otsus kindlal ja lõpulikul kujul? Wist oli see hiljaks jäänud mardisandi-nali? Wõi warajane karnawal?

III.

Hingelisest ja waimlisest ahtrusest.

Me oleme oma juristilise ülesandega walmis. Mitte ühte ainust joonekest Wilde süüdistuses pole ei resolutsion, ei Hindrey, ei A. Kallas kõwerdada suutnud. Überpöördud, igas punktis on ta ainult kinnitust leidnud. Kirjand. Seltsi asemikkudekogu reso-

*) Sest me oleme ikka küllalt heal arwamisel auhinnaõistjatest ja usume, et kui nad tõeste oma parema tõeunde järele just „Jutustustele“ (ilma „Tab. ime“ tagamõteta) auhinna oleksid määranud, siis nad mitte W. Reimanile nii kergeste alla poleks anud. Sel korral, s.o kui neil „Jutustustega“ tõsi taga oleks olnud, oleks nad wististe Reimani pealekäämised selle lihtsa argumendiga tagasi tõrjunud, et Wilde ees piinlik on asja tagasi wõtma, kuna teade juba ajalehtedesse on läinud ja Wildenigi ulatanud.

***) Waata ülemal, lk 16.

****) Sest otsus, mis eestseisusele ette pandud ja selle poolt kinnitatud, piaks ikka wist kindel ja lõpulik olema.

lutsion pole muud kui täitsa nurjaläinud katse asjast mööda hiilimisega, seesmiselt walelikkude põhjendustelagedate kinnitustega ja — peaabinõu! — teadliku walega asja kuidagi pahupidi wäänata, kuidagiwiisi narrist seisukorrast wälja rabeleda, maksku mis maksab. Igalpool, kuhu sõrmed külge paned — rebeneb. Igas punktis, igas lauses, igas sõnas — wale, wale ja wale!

Kui hästi mehed ise tundsid, et nende asi õige ei ole, seda näitab kogu asja arutamise ja läbiwiimise wiis, millest must südame-tunnistus liiaks selgelt wälja wahib. Üleüldisel koosolekul ei lasknud herrad asja kuidagi kõne alla wõtta. „Meie Aastasajas“ kirjutab üks koosolekul olijatest lausa, et „igal mõtlejal koosolekust osawõtjal, kellele asemikkudekogu resolutsiooni motiivid mitte selged ei ole, see tundmus pidi järele jääma, et siin midagi warjata katsutakse“. (M. A. nr 101.) „Et Wilde kiri juba trükis ilmunud“, siis — ei lueta seda koosolekul ettegi!! Juhataja lueb ainult asemikkudekogu otsuse ette ning läheb kohe tulist-ruttu teise asja peale. Kuid anname pealtnägijale sõna.

„Bernhard Linde arwab, et asemikkudekogu otsus pike-malt kõne alla wõtta ja kindlaks teha tuleb, kas on see otsus küllalt põhjendatud.

J. Tõnisson toonitab, et seda küsimust üksikasjaliselt ei tarwitse üleüldisel koosolekul arutama hakata, see ei käi selle alla, waid on asemikkudekogu asi. Selle pääle seletab ka koosoleku juhataja J. Kõpp rõhuga, et põhjuskirja järele see küsimus asemikkudekogu, aga mitte pääkoosoleku alla ei kuulu ja tema sellepärast kui koosoleku juhataja ei lase üleüldist koosolekut ei seltsi asemikkudekogu ega ka auuhinnamõistjate komisjoni teguwiisi arwustama hakata. Tahetakse nende wastu umbusaldust awaldada, siis wõidakse aastakoosolekul nende asemele uued walida.

B. Linde wastab, et käesolewal korral, kus üks meie wane-matest kirjanikkudest awalikult arwamiselt enesele on sunnitud kaitset otsima ja see ka laialdast wastukõla on leidnud, seltsi eestseisus ei pea mitte põhjuskirja paragrafi taha warju otsima pugema.

Wiimaks paneb ta küsimise ette, kas on see tõsi, nagu ajalehes ilmunud koosoleku kirjeldusest näha, et asemikkudekogu koosolekul üks auuhinnamõistja komisjoni liige seletanud, et õpetaja Reiman on Ed. Wilde „Jutustustes“ pornografiat leidnud?

Koosoleku juhataja jätab wastuse andmata, seletab uuesti, et tema seda küsimust ei lase arutamisele wõtta ja juhatab B. Linde asemikkudekogu koosoleku protokollist lähemaid teateid järele waatama.

Sellega lõppes koosolek.“*)

Huwitaw on weel selle komisjoni kokkusead, mis asemikkudekogu koosolekul otsuse redakteerimiseks waliti: J. Tõnisson, A. Jürgenstein, G. E. Luiga. Neist on A. Jürgenstein ise asjasse segatud ja G. E. Luiga ajalehe toimetaja, mida dr Luiga, süüdistatawauh.-komisjoni liige wälja annab. Lihtsam oleks juba olnud järgmist resolutsiooni-komisjoni walida: W. Reiman, K. A. Hindrey, A. Kallas, dr J. Luiga!

Peale kõige selle wõib lugeja otsustada, kui palju maksab see kõlblist „püha wiha“ simuleeriw, tõepoolest aga jõuetusewiha ja sissekukkumise meeleheidet ilmutaw ägedus, millega Tõnisson sellest asjast Laamanile wastates kirjutab. Tõnissoni „seesmise inimese“ paljastamise mõttes on sellel ta kirjutusel otse ajalooliku dokumendi wäärtus ja meie ruum ei ole mitte kurjaste tarwitatud, kui me tema siin tähtsamates osades ära trükime. Kuid enne teeme mõned wäljawõtted Laamani tükist. Nad on Tõnissoni kirjutuse hindamiseks tarwilikud ja peale selle puudutab L. mõnda punkti, millest meie mööda läinud.

Laaman kirjutab (Tall. Teat. nr 194, 27. VIII 13):

„Missugune kibe saatuse pilge: just sel ajal, kui Eesti oma suurema teatrimaja awamist pühitseb, etendatakse Eesti wanemas kirjanduseseltsis kõige inetumat skandali ja Eesti luetawamale kirjanikule, kes awalikkuse kohtu ees oma aule kaitset otsib, wastatakse nagu keskaja juudile: temaga olla seaduseparagrafi järele ümber käidud, — mis õigust tal weel tarwis? Teatris Hamleti geniaalsed monoloogid, elus aga Shylocki küüruwajunud selg ja lõdise-

*) „M. A.“ nr 96 „Ajakirjanduses“ on juba selle peale tähendatud, et see paragrafiargumentatsioon sawijalgel seisab. Kui asemikkudekogul õigus on kaebtusekõiguse arutada, siis ei järgne siit sugugi, et liikmete üleüldisel kogul, sellel seltsi ülemal wõimul, seda õigust mitte ei ole. Wilde adresseeris oma protestikirja just üleüldisele koosolekule. Et asja arutamist üleüldisel koosolekul ära tagandada, ei ole küllalt, kui näidata, et asi asemikkudekogu kompetentsi käib. Waja on niisamati ära näidata, et üleüldisel koosolekul mitte õigust ei ole seesugust asja arutada. Ükski kohus ei wõi minu asja sellepärast tagasi lükata, et selles asjas ka teine kohus otsusewõimuline on, — ta piab ära näitama, et tema ise selles asjas otsusewõimuline ei ole. Ei wõi seda isegi sel põhjusel mitte teha, et see teine kohus sellele asjale sündsam ja kohasem oleks, sest see on minu asi, missuguse kohtu poole ma pööran. Wõib olla, et Wilde wäga hästi teadis, et harilikult niisugused asjad asemikkudekogu alla käiwad, aga mõnesugustel põhjustel (näit. et ta as.-kogu erapooletusesse ei uskunud) paremaks pidas üleüldise kogu poole pöörata. Kohtukeeles tuleb seega koosoleku juhataja tegewust kvalifitseerida kui „õigusemõistmisest ilmajätmist“ (отказ в правосудии), ja raske on trehwamat wõrdlust leida kui see, mille Laaman toob — Shylocki lugu. Niisama nagu Shylock wiletsa rabulisti-konksu abil oma õigusest ilma jäeti, niisama Wilde. Shylock wähemalt pääsis ikka kohtulauanigi, kuna Wilde kaugemale ei saanud kui kinniste kohtusaali usteni.

wad põlwed, — see on praegu Eesti waimlise kultura unistus ja tõelikkus Shakespeare kujudes.

Wilde protest, et talle auhinna asemel nagu kerjusele tuetus-
raha antud, ei tulnud 20. aug. Kirjand. S. üleüldisel koosolekul
Tartus sugugi arutuse alla. Asi otsustati päew enne seda kodusel
wiisil — 19-liikmelisel asemikkudekogu koosolekul. Sihuke „kodu-
sus“ näis asemikkudele enestelegi natuke liig olewat: õp. Kõpp,
Dr. H. Koppel ja P. Põld soowitasid asja tema põhjusemõttelikkuse
ja üleüldise rahu pärast ka üleüldisel koosolekul läbirääkimiste
alla wõtta. Aga J. Tõnisson oli teisel arwamisel:

„Paragraf 15. järele tulewad kõik kaebtused seltsi tegewuse
kohta asemikkudekogu otsustada ja nii pole Wilde kaebtusekirja
sugugi tarwis üleüldisel koosolekul arutusele wõtta.“

Paragraf oli leitud, müsterium algas. Tartu asjus muidu nii
jutukas „Postimees“ ei too sellest, mis seal müsteriumil, räägiti, mitte
poolt sõnagi. Ainult:

„Meie põhjuskirja järele ei käi Wilde protest mitte üleüldise
koosoleku, waid asemikkudekogu ette, kellel kõigis seltsi asjus
otsustaw wõim on. Selle poolt on kõik koosolijad. Pikemate
läbirääkimiste järele wõetakse järgmised otsused wastu...“

„Selle poolt on kõik koosolijad.“ Imelik. „Meie
Aastasaja“ kirjasaatja kuulis ometi, kudas õp. Kõpp, Dr. H. Koppel
ja P. Põld nagu teisel arwamisel olnud.

„Postimehel“ on põhjus, miks ta neid „pikki läbirääkimisi“
nii lühidalt toob; ei olnud ruumi. Sealsamas numbris seisis ju palju
tähtsam asi — kaks weergu J. Tõnissoni seletust, kudas ta nõuks
wõtnud oma tõearwamisi rahwa meeleolule ohwriks tuua ja põllu-
meesteseltsi esimehe kohalt lahkuda. Mis tähendab selle kõrwal
Kirjand. Selts wõi kogu Eesti kirjandus oma kupatusega?

Seadus lubab laimatule kõik kohtupidamise trükis awaldada,
et ühtegi warju tema nime peale ei jääks. See luba on peenetunde-
listele, h. Nodrew juba seda luba tarwitama ei lähe, „Postimees“
ka mitte. Neil on sellestgi küllalt, kui nad seaduseparagrafi tah-
warjule saanud pugeda.

„Postimehe“ ja E. Kirjanduse Seltsi õnnetus seisab aga
selles, et nende paragraf läbi paistab.

Asemikkudekogu otsuses üeldakse:

„Auhinnamõistjate toimekond on oma tööd parema tõetund-
mise järele teinud, ilma et mingit wälist surwet teda wabas otsus-
tamises takistamas olnud.“

See oleks wäga iluste kõlanud, kui mitte ka teistel lehtedel
seal koosolekul kirjasaatjaid poleks olnud. Ja nii toob „M. Aasta-
sada“ neist saladuslistest „pikematest läbirääkimistest“ üksikasju:

„G. Luiga küsimise peale seletab Aino Kallas (auhinna-komisjoni liige): Ed. Wilde „Jutustustele“ jäeti auhind sp. andmata, et W. Reiman selles pornografiat nägi.“

Kuid ei punasta Kirjanduse Seltsi kaitsjad. Ima et silmapiilgutanud, lisab „Päewalehe“ kirjasatja Aino Kallase puhtasüdamlise tunnistuse juurde oma lihtsa südamlise seletuse.

.... „Kuid otsusetegemise juures oli see kõrwa'ise tähendusega, kuna wormiline protest (et raamat a. 1913, mitte a. 1912. ilmunud) mõeduandew oli.“

Püha lihtsus!

Kohtupidamisel pannakse wannutatud meeste'e südame peale, oma perekonna liikmetegagi protsessi asjus mitte juttu ajada, et wõerad otsused nende südametunnistuse peale ei mõjuks. Ja siin tunnistab „Pwl.“ lausa üles, et auhinnamõistjatel teada olnud, kudas seltsi esimees kohalt äraastumisega ähwardanud.

„Päewalehe“ arwates on W. Reimani teguwiis „konstitutsionalne“. Mis ütleks ta kui kuuleks, et Wenemaal ka enne 1905. aastat see alati kohtuotsuse kasseerimise põhjuseks loetud, kui kohtupresident oma lõpusõnas ähwardustega wandemeeste otsust katsus ette määrata?

Mina isiklikult ei suuda auhinna-komisjoni liikmetest nii halwal arwamisel olla, et nad oma otsuse „parema tõetundmise“ järele on annud.

Kas wõib enesele ette kujutada, et spordiwoistlustel jury kolmele wõitjale auhindasid wälja jagades neljandale ütles: „õiete pole sa seda ära teeninud, aga et sul nii kehwad riided seljas, siis annan sulle esimese auhinna wäärilise toetusraha“. Ei, see ei ole wõimalik. Spordimeeste ameliwennalik eetika, nende gentlemani au ei luba seda.

Siin aga on kolm isikut, kes kõik kirjanduses tuttawad: pr. Aino Kallas, Dr. J. Luiga, K. A. Hindrey. Kas neile weel seletama piab, et awalikul auhinna woistlusel teenuste ära märkimine otsarbeks on, mitte heategewus?

Nemad kartsid skandali. Selle asemel, et esimehe „konstitutsionalne“ ähwarduse peale niisama „konstitutsionalself“ ise ametist äraastumisega wastata, tegid nad otsuse: mitte auhinda teatud kirjanduslise teuse eest anda, waid toetusraha wiimase aja töö eest üleüldse.

Nii sattus argtuse rabasse ka auhinnaapardon — toetusraha-s.o. pidin ütlemä, üleüldse jootrahamõistmise-komisjon.

Lõpulikult pole ju tähtis, mispärast jootraha antakse. Kord sellepärast, et heas tujus ollakse, kord kompensatsiooniks mõne „kogemata“ kõrwalopsu eest, wõi et ülepea sihuke komme olemas.

Üksigi halbtus ei jää warjule. Ta tekitab teise, teine kolmanda, kuni wiimane kogemata päewawalgel on. Siis tõmma ühest ja tulewad kõik kui nõõri peal.

Esimees, kes „kodusel wiisil“ „poistega“ asju ajab, auhinna-mõistjad, kes kohtuniku wabadust haawamiseks tarwitawad, wilets konksude sepitsemine kui „otsad wette“ waja peita, Nosedrewi peenetundlikkus, jonnakas ebatõde, ja lõpuks wiimane argument — seaduseparagraf. Kirjandusline kultura, kes seltskonna eest para-grafi taga warju otsib!

Ei mu herrad, teie wõite omale wastu rindu lüüa ja oma aadetest rääkida kuufeteistkümne hobuse jõulise paatosega, teie wõite tööd teha, nii et tolm ülesse tuiskab ja wahel sekka mõne haledusepisara walada, kui teile kallale kiputakse. Kõik see on ilmaaegu, sest sellel puudub üks wäike asi — hing, elaw hing, kes eksida wõib, aga kes oma ilmsiks tulnud eksitustega mitte kompromissisi ei tee.

E. Kirjanduseselts näitas, et temalt hingelist peenetundlikkust nõuda ei wõi.“

Tõnissoni kirjutuse eel tahaksime weel paar märkust teha.

1. Nagu lugeja nüüd ise wõib näha, on L. kirjutuses õige asjalikka märkusi sees. Ta löögid trehwawad wäga otse naela pea pihta. Palume lugejat hästi tähele panna, kui asjalikkude põh-jendustega teda Tõnisson ümber lükkab.

2. Tuletame meele, et Tõnisson wäga hästi teadis, et reso-lutsioni esimene punkt lausa wale on. Just tema enese küsimuse peale tegi A. Kallas oma tähtsa ilmutuse, nii et temale see awaldus kõige enam oleks pidanud meele jääma.

Ja nüüd Tõnissoni kirjutuse tähtsamad osad (Post. nr 199, 30. VIII):

„Waewalt on „Estonia“ awamispidu waimustusehelid Tallin-nas waikinud, kui „Tallinna Teataja“ leelõukalt wana sortsileeme lõhna lained kõrgele üles kerkiwad, et siis südikate sellikeste ägedal puhkumise punnitusel laiale üle maa wälja walguda.

Mis tabab selle pere sõõrmenahk Eesti elust läbi Lindanisa pidu-lõhna?

Ei mitte muud kui „inetumat skandali“ „Eesti wanemas kir-janduseseltsis“. „Teatris Hamleti geniased monoloogid, elus aga Shyloki küüruwajunud selg ja lõdisewad põlwed.“

Niisuguseid „ilutundlikka“ wiirastusi wahib Tallinn „ühe-meelse kulturatöö“ edendajate perele Eesti elust iga pilu wahelt wastu. „Estonia“ pidustuste kogumõju üleüldliku hindamise asemel täidab teisipäewal pikk sajatusekiri Tallinna lehe esimest külge. Enamat 2½ weergu kulub meestel seks ära, et „E. Wilde ja

E. Kirjanduse Seltsi jootraha“ üle oma lõnawat „waimukust“ wälja walada. Olgugi, et kogu see waim muud ei ole kui mäda käomuna lõhna tondi-kuju karglewate, aga pääta sõnade otsas.

Ei maksa meil seda „waimu“ sünnitust täielikult „Postimehe“ lugejatele esitama hakata. Tallinna „käremeelse“ lehe minewikust on sarnased iseloomulikud mõnituse-kõlksutused ammugi tuttawad. Mis aga seda „Teataja“ uuemat toodet kõige paremini iseloomustab, on see, et Tallinna leht oma juhtkirjas mitte ainult üksikuid inimesi Eesti Kirjanduse Seltsi tegelaste hulgast ei alanda, waid terve Seltsi asemikkudekogu ühes auuhinnamõistmise-toimekonnaga ja eestseisusega, auuwääriliku esimehega eesotsas, a u u t u k s ja a r a k s t õ e - s õ ö j a t e karjaks teeb, sest et Eesti Kirjanduse Selts oma auuhinnamõistjate ja eestseisuse teguwiisi õ i g e k s ja k o r r a l i k u k s tunnistas, kui need kirjanikule E. Wildele tema wiimase aja arenemist silmas pidades auupalgalist t o e t u s e r a h a olid määranud, ilma et temale „Tabamata ime“ eest a u u h i n d a oleks antud. „Eesti Kirjanduse Seltsi“ asemikkudekogu ja eestseisuse liikmetest J. Kõpust, Dr. H. Koppelist ja P. Põllust. kes ühtlasi meie awalikus elus igaüks oma ette lugupeetud osa etendawad, kõneldakse ainult kui „poistest“, kes Kirjanduse Seltsi esimehel ja nende ridade kirjutaja! niita-pidi ainult tõmmata ja tantsitada on.

Niisama mõnitatakse auuhinnamõistjaid Aino Kallast, Dr. J. Luigat ja A. Hindrey'd kui iseloomuta a r g u wiletsaid nukuke si esimehe omawoli käes.

Kui neid tänowakirjaniklikka toorusi edasi kannatatakse siis pead küll imestama, kuidas Tallinna lehe lugejad ometi kannatlikkuse, wõi aga paksunahalikkuse aluskujuks peawad olema, et sedasorti „waimu-toitu“ oma lauale kanda lubada. Mõnel wurle-ehk huligani-loomulisel inimesel tuleb meelde E. Kirjanduse Selt- sile, tema tegelastele ja esimehele ilma mingi põhjata auutust, kõlblist argtust, auumehelikkuse puudust ja palju muud awalikult ette heita, ja lehe lugejad wõtawad selle rahulikult hääks?!

Ja mis weel kõige parem: Tallinna lehe juhtiw toimetaja, kes kahe päewa eest enne seda ü h e m e e l s e t ö ö tähtsust Eesti awalikus elus ülistanud ja soowitanud, saab sellega toime, et tema just meie paremate töötegijate wastu eemalseisjaid üles ä s s i t a d a aitab ja neid m a h a s õ i m a t a laseb!

Selle asemel, et tõsist töötegemist Eesti Kirjanduse Seltsis ja meie kirjanikkude keskel õhutada, katsub Tallinna leht oma pere „pää“ ja „poistega“ esimest juhust seks tarwitada, et ühe kirjaniku hellitatud enesetundest ja teiste wastu sihitud halwaks-panemisest tõusnud „protesti“ puhul wõimalikult suurt kõra tõsta,

nagu oleks nüüd tõde, auusus, õiglus ja kes teab mis Eestis hirmsasse hädaohtu sattunud.

Muidu kuuldi ikka hääli, et meie ühiskond peab kirjanikkudele ja andelikumatele meestele sõbralikuma osawõtmise ja toetuse teel arenemist ja töötegemist kergendada aitama

Eesti Kirjanduse Selts on hääsoowlikult kirjanikule Eduard Wildele a u u p a l g a l i s t toetuseraha määranud, sest et auuhinnamõistjad tema tööd, mis mullu ilmunud, mitte auuhinnawäärilikuks ei tunnistanud, E. Wilde jutustuste-kogu aga, millest auuhinnamõistmisel kord jutt oli, *) alles tänawu oli ilmunud.

Ja sellepärast katsutakse nüüd hirmust kära tehes Eesti Kirjanduse Seltsi ja tema tegelasi alatuses, auutuses, argtuses, tõesõõmises ja muus madaluses süüdlaseks teha!?

Kas tõesti Tallinna lehe pere tõetunne ja töö-auustamise-püüd seda kära teeb? Tulewad need nende sajatajate südame täiusest ja hinge rikkusest, mis loomisetungist üle keeb ja sellepärast sõimu ja sajatuse abil teelt neid kõrwale katsub tõrjuda, kes nende tööil ees?!

Ei, tõepoolest ei! Need kärategijad teewad kära ainult sellepärast, et nemad loodawad endid sel teel odawasti ja wähesse waewaga Eesti awalikus elus kui mehed wälja näidata ja maksma panna. See terwe parw sääl Tallinna lehe eestwõtjate ja tagatõukajate hulgas on oma loomu poolest tegujõuetu ja loomewõimetu. Nende inimeste süda on tühi ja hing waene. Ainult suu on neil suur ja sõnad laiad. Neid nad siis ka tarwitama „mehed“ on.

Kõik see ässitamise- ja mõnitamise-tung rahwameelituseliku küürutamisega suurte hulkade ees tõuseb meeste hingelisest ja waimulisest a h t r u s e s t.

Õeldagu. et see jääme on, aga see on tõde, kuigi kõwal kujul!

Kui teised auusaids asutusi ja tegelasi toorelt tulewad sajatama ja sõimama, siis peab meil wähemalt õigus olema selle talituse ja tema põhjuste kohta sula tõtt ütelda.

30. VIII. 13.“

Me nõrgendaks humoristlist mõju, kui me seda Tõnissoni — ütleme lühidalt: hoopis haruldast kirjutust kommenteerima hakkaksime. Tähendame ainult, et meil teda lugedes elawalt meele tuli G. Suitsu ütetus, mida me endil weidi muuta lubame, et meil Wana-Eesti noore Eestiga nagu karuäke auruadruga heitlemas on.

Ja kui midagi küsida tahaks, siis ainult: kui suur piab olema inimese hoollimatus tõe wastu ja erapooletute inimeste õiglase arwamise wastu, et nii wiisi kirjutada?

*) Pandagu tähele seda wilets-silmakirjalikku tumedust! A. R.

IV.

Aumehelikkusest, aust ja Eesti kulturast.

Gogol jutustab, et kui ta Puschkinile oma „Surnud hinges“ ette lugenud, Puschkin alguses väga palju naernud. Mida kauge- male aga lugemine jõudnud, seda ämaramaks muutunud Puschkini nägu. Ja kui wiimaks lugemine lõppenud, ütelnud ta sügawa meeleheitel: „Jumaluke, kui kurb aga meie Wenemaa on!“

Kui me ülemal kõike seda Eesti kirjanduse mandarinide wilet- sat konksude sepitsemist ja luiskamist paljastasime, tundsimet me teatawat juristilist hasarti, midagi kohtu-uuri- ja löbu taulist, — seda löbu, mida kohtu-uuri- ja wõib tunda, tunnistajate segaste ja wastu- käiwate seletuste rägast tõtt wälja koorides. Kuid kui nüüd kõike seda asja järele hakkad mõtlema, siis hakkab wähehaawal meel- ikka ämaramaks minema, ja lõpuks on tõeste hüie walmis huultelt libisema: Jumaluke, kui kurb aga meie Eesti on!

Ja seda sugugi mitte sellepärast, nagu piaksime me neid täht- samaid Eesti tegelasi südame- ja waletajateks, mustadeks politika- listeks jesuitideks ja kuni autuseni fanatiklisteks kildkonnameesteks. Just see ei oleksgi nii väga kurb. Kurb on just see, et need mehed kõige peale waatamata omast kohast kahtlemata aumehed on. Kui meie tahaks neid mehi „autuks ja araks tõesööjate kar- jaks“ nimetada, kelle leksikonis sõna „aumehelikkus“ puudub, — kui me seda tahaks teha, nii kuidas J. Tõnisson ja „Postimees“ oma mõttelisi wastaseid „kõrilõikajateks“, „müüdawateks hinge- gedeks“, „maoseemneks“, „huligani- ja wurle-loomuga inimes- teks“ jne jne on nimetanud, siis oleks wahe selles, et kõiki meie karakteristikaid objektiwliiselt wääramata tõendustega tões- tada saaks, kuna Tõnissoni komplimentid oma pahempoolsetele wastastele täitsa ilma põhjata ja ülekohtused w ä g i s õ n a d on, mis sellest tekkinud, et sel herral küllalt mõistuse distsipliini ei ole enda silmapilkliste politikaliste kirede üle walitsemiseks. Meid hoiab niisuguse ühekülguse eest meie teorialine waatepunkt. Ini- mene ei ole ülepea kunagi kuigi nurjatu ja alatu olemus. Iga ini- mese juures wõime lõpuks leida, et see, mis meile esite tema süüna esineb, väga suurel mõedul ainult tema õnnetus on. Ja just see on, mispärast asjalugu kurb on.

Kui me tõeste arwaks, et need tegelased nii väga mustad on, siis — kordame — ei oleksgi asi väga halb. Kurb on just see, et me neid herrasid — tunnistame seda weel kord kõige suurema puhtasüdamlusega ja rõhuga — omast kohast wastuwaidlematadeks aumeesteks piame. Elus nendega kokku puutudes ei tunne wist mitte väga sagedaste schockeeritud olewat. Neil on ainult see

wäike puudus, et nad weidi liiaks kergelt endid kompromississe annawad endi südametunnistusega. Teiselt poolt aga ei ole neil seda kaunis raskelt kätte wõidetawat kulturainimese waimlist distsipliini ja laia, kõike mõistwat waadet, mis ainuüksinda nii isiklises elus kui politikas wäiklased ja tühised intriged, wäiklased sihid, wäiklase enesearmastuse, wäiklase waenu ja kättemaksmise, ühe sõnaga igasugused wäiklased interessid organiliselt wõimataks teeb. Kui nende wäiklane politikanerii neid kahemõttelisesse seisukorda kisub, on neil ühelt poolt liiaks palju wäiklast enesearmastust, et oma eksitust ära tunda ja õigel ajal aumehena eksiseisukohalt taganeda, teiselt poolt aga liiaks palju walmidust südametunnistusega wäiksesse kompromississe astuda, et — maksku mis maksab — oma wäikest sihikest läbi wiia. Neil ei ole seda kulturainimese alati ärkwel olewat enesekriitikat ja oma wäikeste päewa-interesside ja püiete hindamist suurte jäädawate ülesannete ja jäädawate kulturawäärtuste kohtulaua ees, mis igakord ära aitab tunda, kui relatiwline alati nende esimiste wäärtus on.

Kulturaliste traditsionide puudus, kultura puudus — see on süüdi, aga mitte niiwäga need herrad.

Et oma tänapäewasest kild- ja erakonnalisest enesearmastusest kõrgemale tõusta ja „Tabamata ime!“ anda, mida ta õiglaselt ära teeninud ja mida ise tuntakse ära teenitud olewat, — selleks piab rohkem kulturainimene olema, kui Tartu-Eesti õhukonnas kujunenud inimene seda suudab olla. Kui siis wäiklase diplomatiaga ja konksude sepitsemisega kahemõttelisesse seisukorda satutakse (auhinna andmine Jutustustele), siis mässitakse end parem sammsammult ikka tihedamasse wäikeste walede, uute konksude ja intrigekeste wõrku, kui et otsekohealt ja aumehelikult waleseisukorrast wälja tulla. Pereat mundus — fiat resolutio!*)

Et nende konksude sepitsemise juures teise inimese au piinlikult mängusse on kistud, — käesolewal juhtumisel liiati weel nii lugupeetud, ja selle lugupidamise nii täiel mõedul ära teeninud inimese au —, see on asjaolu, mida need herrad — wististe küll mitte ainult meie suureks imestuseks — nähtawaste sugugi ei ole „taibanudgi“. Seda ilmutab see hool, millega nüüd kõik-suguseid kombinatsioonid sepitsetakse sõnadest „au“, „tasu“, „palk“, „tuetus“ jne. Üks ütleb „autasu“, teine — „aupalgaline tuetuseraha“, kolmas „aupalk tuetuseraha nime all“ jne jne. Justnagu suudaks mingi sõnaline hilp — olgu see wõi „aupalgaline au-tuetuse au-rahha“ — seda tegelist alandamist ära katta, mis Wildele osaks sai. Wilde ei ole mitte inimene, keda tohitaks traiteerida, nagu mõnda lootusetat kirjanduslist hobuse-

*) Mingu wõi maailm hukka, aga resolution piab läbi wiidud saama!

kronu, kelles ainult tema enda hoolet ja püüdmist („kirjaniku-tegewust“) saab „heaks kiita“, ilma et tema tööd auhinda ära teeniksid. Sest ainult sellele poleks niisugune auhind haawaw, kes ise juba on ära leppinud selle mõttega, ja kes lubab seda endale mõista anda, — et temal kunagi lootust ei ole niisugust tööd luua, mis auhinna mõõdu wälja annaks. Wildel on õigus nõuda, et temale seda mitte ei tuldaks awalikult mõista andma. Suhkurdatagu seda pilli wõi kui paksu ausiirupiga — me mõistame Wildele täieste kaasa, kui ta teda alla neelamast tõrgub. Kui aga J. Tõnisson kõigist Laamani — me arwame küllalt-populärsetest — seletustest hoolimata ikkagi weel sellele herrale omase „ilma mingi põhjata“ kategorilikkusega tihkab awaldada, et „terwe E. K. S. „jootraha“ jutt oma sihiliku käralikkusega asjalikult juba ammu tagasi on tõrjutud“*), siis hakkame me „taipama“, et selle herra pealuu wist lihtsalt „wõtta“ ei suuda, miks Wilde „tuetuserahas“ nii haawaw on. Nagu näha, on ka igal inimesel oma teatawad „äratundmise piirid“, kust tal osaks pole antud üle pääseda.

See on jälle üks praeguse Eesti kultura ingredienzidest, see daltonismus auküsimustes. Jällegi ei ole mitte nii kurb see, et teise inimese au wastu mitte küllalt peenetundlik ei olda, kui just see, et igakord lihtsalt arugi ei suudeta saada, millega õieti selle teise inimese au on puudutatud. Ja kui mõnikord nii jonnikalt tõrgutakse oma kahemõtteliselt seisukohalt taganemast, ja mitte sellest vähematgi ei hoolita, et teiste inimeste au- ja endast lugupidamise tunnet sellejuures keskaegse tuleproowi alla saadetakse, siis ei tule see tihtigi mitte niiwõrt sellest, et Eestis teade, meelega teiste aust nii wähe hoolitakse, kui sellest, et paljudki meie Eesti tegelastest auküsimustes poolest saadik wärwipimedad on. Ja see on, mis Eestit mitmeti õudseks aitab teha.

Argu mõistetagu meid mitte nii, nagu oleks me kokkuma lõõnud endi esimeses pooles arendatud otsuste pärast Eesti meeste kohta, ja nagu tahaksime me neid nüüd siin tagasi wõtta, kõike süüdi „olude“ selga ajades. Me ainult seletame seda, kuidas Eesti praegustes kulturalistes tingimistes teataw aumehelikkus imelikul wiisil kokku sünnib wäga mitte-aumehelikkude tegudega. Ja siit ei järgne sugugi, et selle mitte-aumehelikkusega kui paratamata nähtusega piab leppima. Milleks oleks siis kogu meie kirjutus?

*) „Post.“ nr 203, 4. IX. Me oleksime jällegi nii wiisakusetad ja küsiksimel, kui nimelt, kui me mitte ei teaks, et see jälle samasugune nurgaadwokadi konks on, mille waral asja sisulikust harutamise eest kõrwale põigeldakse, nagu me ühte särast konksu juba ülemalpool paljastasime (waata eessõna).

Me tahaksime weel ühe huwitawa asja peale tähelpanemist pöörata. Meil Eestis on hirmus palju tinti ära kulutatud meie töolistekirjanduse ja marksistide stiili toorusest, wägisõnadest ja sõimust arutades. Me ei taha sugugi kinnitada, et meie marksistide ja töolistekirjanduse stiil alati eeskujulik on olnud. Ka marksistidel on lubatud ekshiw inimene olla. Kuid kui meie marksistlistel kirjanduslikel mõnikord tõeste terawuste sekka on tooruseid libisenud, siis on see patt olnud kõigepealt just iseendi wastu, ja kõige enam kahjatsewad just nemad ise neid wääratusi. Tõepoolest aga on neid wääratusi õige wähe. Harilikult teewad laiu sõnu marksistide toorusest just need, kes kuidagi marksistide sule alla sattunud ja kellel tõepoolest marksistide terawused naha hellaks on teinud. *) Tooruste ja terawuste wahel aga on hea waks wahet. Esimised on kasuta ja kahjulikud, teised aga täitsa õigustatud. Olgu nüüd marksistide stiili süüdistajad nii lahked ja wõrrelgu eespool ära trükitud Tõnissoni kirjutuse stiili meie marksistide stiiliga. Niisuguste mautute wägisõnadeni ei ole küll üksigi kõige waewasem marksistiline sulemaes alanenud ja ei alane kunagi. Iga marksist, olgu ta nii oskamata kui taht, püiab ikka oma kirjutustesse meeleterawuse soola riputada, püiab trehwawa pilkega salwata, aga mitte „mäda kämunadega“, „sortsileeme lõhnaga“ ega muude sarnaste wäga wähe meeleterawust ilmutawate wägisõnadega. Kui marksisti kirjutusesse terawuste hulka mõni ilmaaegne wägisõna libiseb, siis kaaluwad terawused selle wääratuse üles, ja teda wõib sellepärast wabandada. Kõne all olew Tõnissoni kirjutus aga ei sisalda muud kui ainult toorewõitu wägisõnu. Sest „suu on temal suur ja sõnad laiad“. Ja ometi ei ruttu üksigi marksistliku stiili kallal närija Tõnissoni „toorest stiilist“ kõra tegema.

Kuid olgu stiili toorustega mis on, aga waat niisuguseid mitte-gentlemanlikka tegusid, mis seesmist toorust ilmutawad, nagu Wilde asi üks särane on, — niisuguseid otsiksime meie noore äärmise pahema tiiva laagrist ilmaaegu. Me wõiksimme terwe seeria lendkirju kirjutada sedasama laadi asjade üle, nagu käesolew

*) Näit. Bernhard Linde, kes O. Sternbecki lõikawate ja walusate terawuste peale („Ääsi tules II“) muud ei osanud wastata, kui et — Sternbeck toorelt sõimawat. Sellejuures tarwitas B. Linde ise küll õige ohtralt wägisõnu, mis rohkem tooruste kui terawuste poole kaldusid, kuna O. Sternbecki kirjutusest ainult puudutatud wäiklane enese-armastus midagi toorust wõib leida. Lugu on selles, et trehwawad terawused kaunis suurt meeleterawust ja waimurikkust nõuawad, meie marksistide maharatsutajad aga selles asjas iseäraliselt ei hiilga, ja sellepärast sama sõjariistaga (nimelt terawustega) wastamine neil üle jõu käib. Nii kui nad seda püüawad teha, langewad nad toorustesse, nagu Bernhard Linde. Mõistagi, et siis lihtsam on terawused tooruste kotti ajada ja suureline nägu pähe teha, et „ei hakka ennast wastamiseni alandama“. Wõib ka olla, et selles terawuste ja tooruste ärawahetamises teataw wärwipimedus kaasa mõjub.

Wilde asi on, ja lugejad leiaksid seal jälle needsamad Eesti inimeste omadused, mida me selles kirjas paljastanud, hiilgawalt esitatud. Lai publikum näeb ja kuuleb neist asjust, aga ei suuda kunagi sügawasse asjasse tungida; läheb terwet pikka uurimist ja dokumentide kriitikat tarwis, et tõeni tungida. Sellepärast niisugused asjad laia publikumi silme eest nii tähelepanemist äratamata mööda lähewad. Tuleks nähtawale terwe kogu ajakirjanduslikku ja seltskondlist huligansust, ärarwarjatud pealtnäha süüta wormidega, nii kui Wildegi skandali pealtnäha korralikkude resolutsionidega jne püüti ära sumbutada. Ja meie näitaks seal selgeste ära, kui wõrdlemata kulturalisemate aumeestena meie pahema tiwa esitajad neis asjus on üles astunud. *) Ja sellest selguks, et meie marksistide teraw ja kibe stiil psühholoogiliselt kaunis arusaadaw on. Ning mõnigi marksistide stiili materdaja hakkaks ehk aimu saama — kui ta ennegi õiglane ja hingeliselt erk tahab olla —, et ta süüdistused selle stiili asjus wähe järelekaalumata ja weidi ülekohtused on olnud. — — —

Meie äärmise pahema tiwa ilmawaadet on elust-tüdinunud ilmawaateks nimetatud (A. Jürgenstein). Waewalt on naljakam wõeritimõistmine mõeldaw. Just nende liiaks e'urõemus ja wõitluse-lustikas ilmawaade on, mis selle tiwa inimesi pessimismusesse langemise eest hoiab.

Eesti praegune kulturajärg wõib kergeste kõige mustema pessimismuse juure wiia. Ja needsamad mehed, kes meie pahema tiwa ilmawaates elutüdimust näewad, pakuwad liiaks palju materjali selleks, et kogu Eesti asjade kohta wäga pessimistlikele järeldustele tulla. Mõeldagu ainult Wiilde asi hoolega läbi. Mis pessimistlike järelduste eest hoiab ja Eesti kultuurilises ämaruses walgust näitab, on teadmine, et see ämarus mitte jäädaw ei ole, teadmine, et Eesti elu wäiklus ja piiratus, ja ühes sellega kõik meie kulturaline armetus kadumise'e on mõistetud.

V.

Postscriptum.

Eelmine käsikiri oli juba posti ära antud, kui me „Postimehe“ numברי saime, kus dr J. Luiga kirjutus Wilde protesti kohta sees on. („Post.“ nr 210, 12. IX; äratrük „Päewalehest“.) Kui see kirjutus asja millesgi muudab, siis ainult selles, et ta ühele punktile weel kindlamaid tõendusi toob.

*) Kui me niisuguse seeria kallale asuksime, siis oleks esimese särase lendkirja pealkiri „Bergmani Abraha Walitsuse ja Peterburi E. Üliõpilaste Seltsi intsident a. 1909“ Kuid kardame, et jooksew elu sarnaseid asju isegi järjest juure toob.

Nii tõmbab Luiga just nagu sõbramehe poolest Hindrey seletusele kriipsu peale, et Wilde autasu esiti „Jutustuste ilmumise puhul“ otsustatud määrata. Luiga ütleb selge sõnaga, et see „Tab. ime“ olnud, mille puhul teda otsustatud määrata. „Auhinnamõistjad olid täieste õigustatud „T. imele“ auhinda keelama, aga nad olid niisama õigustatud E. Wildele rahalist stipendiumi määrama selle teuse puhul.“ Jutustuste kogu otsustatud paljalt — kui see wormilikust küljest heaks kiidetakse — selle annetusega ühendada. Teeb au dr Luiga tõearmastusele, kui ta seda lausa välja ütleb, aga et sellega kõik Hindrey nähtud waew asjataks on tehtud ja kõik selle viimase herra terawameeled seletusekombinatsioonid kolinal kokku langewad, on wist pimedalegi selge. Ja „Tab. ime“, mis esiti nii sügawas „intelligibel-ilma“ öös magas, tuleb ikka nähtawamale nähtusteilmasse.

Kuid see on ka kõik, mis dr Luiga kirjas asjalikku on. Selle asemel, et selge sõnaga asjast kõneleda, arwab L. paremaks „kirjanduslisest auhinnamõistmisest üleüldse“ juttu teha ja selles asjas „õigemaid methodesid rajada“, asja kohta ainult „aforismilisi“ märkusi langetades. Me arwame, et dr Luigal oma „methode“ on, miks ta nii talitab. Selle „methode“ tagajärg aga on, et dr Luiga küll pikka juttu aab, muudkui niisugusist asjust, mis loosse tõeste lõpulikult selgust aitaksid tuua, suure hoolega waikib.

Pardon! L. püiab paaris punktis ka süüdistuste wastu waielda. Kuid need ta wastuwaidlused on niiwõrt tõmpi ja odawat sorti sophistika, et lihtsalt piinlik on neid lugedagi. Neis on niisama wähe meeletterawust kui tõearmastust ja loogikat. Sest mis te arwate, ristiinimesed, näituseks sarnasest targutusest: „W. Reimanile, E. K. S. esimehele, pannakse süüks, et ta oma arwamist mõnede kirjandusliste teuste kohta wäga kindlal toonil on awaldanud! M. Martna protesteeris omal ajal E. Wilde väljapaistwa „nilbuse“ wastu. Nüüd on sedasama W. Reiman teinud. Mis Martnale lubati, seda ei taheta W. Reimanile lubada. Wõi arwatakse, et W. R. ei tohi kirjanduseseltsi esimehena oma mõtteid kirjanduse üle mitte awaldada ning kirjandusliste nähtuste wastu seisukohta wõtta!“ Justnagu oleks jutt paljast W. R-i „seisukohawõtmisest“ ja „mõtete awaldamisest“ kirjanduse kohta, ja mitte sellest, et W. R. on püüdnud kirjade läbi auhinnatoimekonna liikmete peale mõju awaldada, et need mitte Wilde „Jutustustele“ auhinda ei annaks. Piab pea peal tantsiw loogika ja suur tõeliste argumentide puudus olema, et niisugust „oma seisukoha läbiwiimist“ ära segada lihtsa kirjanduslise kriitikaga ajalehes, nagu M. Martna oma. — Wõi mis arwata järgmisest dr L. rhetorlisest küsimisest: „Kuidas

wõis aga W. R-i protest auhinnatoimekonna otsust muuta wõi sellesse mõjuda teuse kohta, mis alles 1913. a. kirjandusliste tööde hulgas hindamisele tuleb!?? Sest E. W. „Jut.“ kogu tuleb E. K. S. auhinna toimekonna õiget tahtmist mõõda alles järgmisel aastal otsustamise alla.“ Kuid sellest ep just jutt ongi, et alles peale W. R-i protesti ja selle protesti mõjul „Jutustused“ järsku 1913. a. raamatuks muutusid. Sest alguses otsustati ju neid 1912. a. raamatuks pidada (21. II otsus). — Tõepoolest — kui inimesel midagi ütelda ei ole ja ta siiski suu lahti teeb, siis ütleb ta tingimata puhtaid sajabrotsendilisi rumalusi. Kuid seda teadsime me ilma dr Luiga tegelise tõenduseta.

Nii huwitaks wististe kõiki wäga, kuidas siis selle 11. IV sõnumega lugu on, mille herra dr L. „Päewalehte“ laskis *). Kuidas see sõnum kõige sellega kokku sünnib, mida ta meile nüüd jutustab? **) Kas määrati „Jutustustele“ kord auhind? Wõi otsustati „Jutustuste ilmumise puhul“ tuetuseraha määrata? Ja kui nii, mis pärast siis nii otsustati, kuna ometi — nagu nüüd selgub — tuetuseraha õigeks juhuseks „T. ime“ oli? Kõigest sellest lueb doktoriherra paremaks mitte kõssatagi. Aga selle asemel ajab ta kõiksugu kangeste tarku ja keerulisi juttusid, et neist aru-otsa ei saa, mis ta nendega õige tahab ütelda.

Oleks oopis mõtteta waew ja ruumikulutus — neid dr Luiga keerulikku ja segaseid seletusi üksikasjaliselt ümber lükkama hakata. Selle eest hoolitsewad juba need seletused ise — palja endi olemise faktiga. Juba see fakt, et niisuguseid segaseid ja keerulikku targutusi tarwis läheb, näitab, et asi korras ei ole. Pruugib ainult küsida: miks siis seda „Tab. imet“ kui tuetuseraha andmise juhust nii kangeste warjati? Miks esiotsa „Jutustusi“ selleks juhuseks püüti wälja kuulutada, kuna nüüd ometi selgub, et tõsine juhust „Tab. ime“ oli? Kui Lutsu „kewade“ leiti „ergutuse-

*) Selle „auhinnamõistja“ nime, kes 11. II sõnumi „Päewalehte“ pani, on ajakirjandus (Meie Aastasada) wahepeal awanud ja dr Luiga pole seda mitte ümber lükanud.

**) Dr Luiga püiab seda oma 11-nda weebruari patulangelmist järgmise seletusega ära lunastada: „Eksimõttele on wiimase toimekonna otsuste enneaegne awaldamine sellepärast wiinud, et kiiremõttele ajakirjanik toimekonna kawatsused toimekonna otsuseks on pidanud.“ Kuid esiteks ei taha meie uskuda, et dr Luigas kaks dr Luigat istuksid, kellest üks auhinnatoimekonna liikmena wäga hästi wahet oskab teha „kawatsuste“ ja „otsuste“ wahel, kuna teine dr Luiga „kiiremõttele ajakirjanikuna“ kõik „kawatsused“ ja „otsused“ ühte kotti wiskab. Ja teiseks ei ole wist wahe kuigi suur, kas me ütleme „kawatsus“ wõi „esialgne otsus“. Sest kui me ühe otsuse teisega ümber lükame, siis ei oska selle esialgse, ümberlükatu otsuse kohta midugi muud ütelda, kui et — „see oli paljas kawatsus, hiljem tegime me teise otsuse“. Ja wastu oma tahtmist kinnitab dr Luiga isegi, et wahe ainult sõnades seisab, sest ta ütleb ise: „otsuste enneaegne awaldamine“. Seega ei suuda ta isegi sellele puhtsophistilisele wahetegemisele truuks jääda.

auhinna“ wääriline olewat ja Wilde „Tab. ime“ ainult „tuetuseraha“ wääriline, miks peeti „ergutuseauhinna“ juures wõimalikuks tähendada, missuguse töö eest ta saadud ja „tuetuseraha“ juures mitte? (Seletab ju nüüd Luiga, et wiimasel hindamisel „auhindasid ligemas mõttes“ ülepea pole antud,*) nii et ergutuseauhinna ja tuetuseraha wahel mingit põhjasmõttelikku wahet ei ole, — kumbgi pole p ä r i s auhind). Pruugib ainult neid küsimusi üles tõsta, ja Luiga sophistika ämblikuwõrkudest ei jää midagi järele.

Peale kõige selle otsustagu lugejad, mis arwata sellest — noh, kuidas nüüd ütelda? — julgusest**), millega see herra ilma ühegi põhjendamise katseta „aphorismiliselt“ kinnitada tihkab:

„Protest on selge, ta on eksitus: ekslikkude teadete najale ehitatud, ekslisel waatewiisil juhitud eksitus.“

Wõi jälle:

„Kõige pöörasem on etteheide auhinna toimekonnale, tema loobunud „Jutustuste“ kogu auhindamisest wälisel surumisel, sellega oma parema äratundmise wastu!“

Kui herra dr L. ka kakskümmend õhkamisemärki oma rhetorilise hõike lõppu paneks, — me ei usu, et see tema usutawust palju tõstaks. Sest õhkamisemärk kahjuks — non est argumentum!***)

Et üksigi Eesti inimese attribut tema kirjutuses ei puuduks, ilmutab dr L. lõpuks, kõigele oma kirjutusele krooni pähe pannes, et Wilde protest millesgi muus ei juurdu kui — a u a h n u s e s: Wilde lihtsalt n õ u d w a t endale auhinda. See on kõik, mida see herra on jõudnud Wilde protesti motiividest wälja lugeda. Et Wildel ikka nagu põhjust on tärwest sellest „tuetuseraha“ loost ennast haawatud tunda, see käib nähtawaste ka sel herral üle mõistuse. Mitte igamees ei saa auküsimustest aru, kes „au mõiste ja au paiste“ üle kirjutab.

*) Igamees saab küll aru, et see paljas sofistikonks on. Dr L. tuetab selle peale, et auhinnaotsuses A. Kitzbergi nime ees sõna „auhind“ puudub ja Lutsu auhind ergutuseauhinna nime kannab. Kuid Kitzbergi nime ees on sõna auhind lihtsalt üleliigne, sest otsuse alguses ju teatatakse, et see a u h i n d a d e jagamine on. Ergutuseauhind aga on ikkagi auhind, ja mitte, näituseks, woorimehehobune.

**) Wene keeles on meie mõtet paremine tabaw sõna: развязность.

***) Ei ole argument (s.o. ei põhjenda midagi).

Ruhu põllumajandus tõttab.

J. Kirkmann.

Sarnane küsimus tõuseb nii mõnelegi pähe praegusel ajal, kus põllumajanduse ehk maaküsimuse edenemise kohta mõtted üks-teisele risti vastamisi põrkavad. Ühed seletavad, et põllumajanduse edenemine weikepõllupidamises seista, kuna teised sellewastu tõendawad, et suurpõllupidamine maaküsimuse lõpusiht on. Pole siis ime, kui üks ehk teine enesele küsimise ette seab, kus pool on nüüd õigus, pealegi siis kui kummagi poole seletused statistika (arwude) läbi pole tõendatud. Küsimusest diete arusaamist raskendab meil suurte hullkade juures iseäranis see, et ühe ja sama kodanlike erakonna mehed maaküsimuses mõtete poolest üksisteisest lahku lähevad.

Magu teada, ütleb meie edu-kogudus ühes oma ülempreestri Jaan Tõnissoniga, et meie põllumajanduse tulewik weikepõllupidamises seista. Et oma, kord wõetud seisukohal mitte alust ära uuristada, sellepärast hoiawad tähendatud perekonna kõnemehed statistikalistest arwudest kõrwale, ehk kui nad neid tarwitawad, siis „parandawad“ nad algupäralisi arwusid nõnda, et need kahtlemata nende kasuks räägiwad.

Bahempoolne osa Cesti kodanlusest, kes muidu edu-erakonna programmile tihti walmis alla on kirjutama, ei tunnista tähendatud põhjusmõtet maaküsimuses mitte õigeks. Iseäranis nähtawal kohal selle woolu eesotsas seisab „Peterburi Teataja“ oma poolehoidjatega. Kui paari aasta eest Walgas põllumeeste-päewa peeti ja Tõnisson seal iseäranis popsihohtade asutamist kui Cesti põllumajanduse hinge iseenelele ja koosolejatele ette kujutas, astus „Peterburi Teataja“ õige ägedalt L. mõtete wastu ülesse ja tõi suurpõllupidamise kasuks tõendusid ette. Seesama nähtus kordus ka Tallinna „radikalismuse“ esitaja „Tal. Teataja“ juures.

See, nõndanimetatud Cesti radikalsem kodanlus, kes mõnes küsimuses isegi edu-erakonnast paremale poole eeskib, hoiab maa-

küsimuses kodanlusele kohase ägedusega pahemale poole. Millega võib seda kahepaikjust seletada? Kas usuvad need suurpõllupidamise poolehoidjad ise oma seletuste sisse? Esimese küsimuse peale võime siis kergeste vastuse leida, kui mees piame, et meil kodanlike radikalismusega tegemist on. Meil nimelt ei ole tähendatud elemendil forda läinud, maaküsimuses oma mõju avaldada. Sellepärast pole neil maaküsimuses silmanähtavaid kasusid kaitsta, nagu edu-erakondlastel, kellel sakslastega maaküsimuses võitlus elu ja surma peale juba käimas on. Neil pole siis ka sugugi tähtis, kas popfiktsioonid maatöö-jõu suetamiseks asutatakse ehk mitte. Ja et statistika suurpõllupidamise kasuks räägib, sellepärast kirjutavad nad statistikalisele tööle alla ja kuulutavad endid suurpõllupidamise poolehoidjateks välja.

Mis teisesse küsimusesse puutub, siis usuvad meie radikalid nõndakaua oma seletusi, kuni see nende kasudele kahjulik pole. Jõuavad nad aga oma mõju maaküsimuses nõndapalju laiendada, et neil odava maatööjõu küsimus oma kasude pärast jüdameesjaks saab, siis kautab ka nende usutunnistus suurpõllupidamise näul põllumajanduse edenemise sisse põhja alt ära. Seda teed on muu maailma kodanlike radikalismusega läinud, sedasama armast rada astuvad ka meie radikalid neile järele.

Meie peasiht ei ole aga käesolevas kirjatuks Eesti kodanlike klassi waateid maaküsimuses pikemalt arwustama hakata. Ülemaalpool olewad riad tõime ainult selleks, et lühidalt ära näidata, mis sugused waated meie kodanlikel klassil maaküsimuses praegu on ja mis nende waadete sünnituste juures tõukejõuks on. Peasiht on meil arwude (statistika) najal, nõndapalju kui see praegusel ajal võimalik, kindlaks teha, kuhu põllumajandus — kas suur- või väikepõllupidamise poole — praegu tõttab.

Üliharwades maades on senini põllumajanduse kohta wähegi rahuloldawaid statistikateateid kogutud. Ainult üksikutes maades on walitused selle heaks midagi ära teinud. Sellewastu on aga üksikud asutused ja inimesed selle heaks rohkem püüdnud teha. Muuseas on sellepoolest iseäranis Amerika teadusemehe A. W. Simons'i poolt kokku seatud raamat „Amerika põllumees“ tähelepanemiseväärt. Tähendatud teadusemees näitab nimetatud raamatus arwude abil selgeste ära, kuhu Amerika põllumajandus praegusel ajal tõttab. Muuseas kirjutab ta umbes järgmiselt.

Nõndasama kui muud tööstuseharud, on ka põlluharimine esialgul ainult sel mõedul tarwitusel olnud, kui palju põllusaadusi hädaste tarwitati. Nõndakaua kui põlluharimine selles piiris seisis, kus põllusaadustega kauplemist ei tuntud, oli see väljaspool

wõistlust. Põlluarimise alguajaloost ei tunta tal muid wõist-
lusi kui niijuguseid, mis loodusejõudude wastu ette wõeti. Nõnda
pea aga, kui suurkapitalismuse pead hakkas tõstma ja käsitööle ning
weikeärile surmalaulu laulis, hakkas ka põllutööstuse kuldne aja-
järf kapitalismuse mõju ees kõikumama. Weuabinõude kiire edene-
mise läbi sai maasaadus, wili, laiema kui kohalise wäärtuse. Wilja
hakati kaubandusepõllul suurel mõedul wahetama. Sellejärele
muutus ka wiljasuetaamine, s.o. põlluharimine kapitalistlikseks töös-
tuse ettewõtteks. Põllupidaja ei saanud enam sellega läbi, et ta
põldu ainult selleks haris, et selle saadusi iiksi tarwitada. Ta pidi,
peale otsekoheste oma tarwituse, wilja ka müügi jaoks koguma, sel-
lest hoolimata, et ta sedasama wilja muudetud kujul tagasi pidi
ostma. Otsekoheste wilja wiib ta lähemasse linna turule ja toob
sealt riidet, walmistehatud nahka, kunstwäetusaineid, põllutöö-ma-
sinaid jne tagasi.

Põllutöömashinatega maaharimistehnika kiire edenemine Ame-
rika-ühisriikides näitab juba selgeste, kuhu põllumajandus tõt-
tab. Ühe hektari põlluharimine seemne mahategemisel wältas
1830. aastal läbistiku 10 tundi 25 minutit. Praeguse aja tehnika
juures ei wõtnud aga niisama suure maatiiki harimine 1910. a.
enam aega kui kõigest 45 minutit.

Wiljaforistamine, kuiwatamine ja pekmine wõttis paar ini-
mese põlwe aega tagasi hektarilise maatiiki peal 23 päewa 20 m.
inimese tööaega ära, kuna see wili praeguse aja mashinate abil
1 tunni ja 3 minuti jooksul aita wõidakse panna. Praegusel ajal
wõib üks mees ühisriikides 120 inimesele ülespidamiseks wilja kas-
watada, kuna 50 aastat tagasi üks mees waewalt 10 inimesele
põllust ülespidamist wõis muretseda.

Sellega on siis väga loomulik, mispärast maalt linna randa-
mine ikslugu suureneb. Amerika ühisriikide põlluharimise aas-
taraamatus 1899 on tähendatud, et wiimase aastajaja algusel
ühisriikide elanikkudest kõigest 3,35% linnades ja tööstuseasutustes
on asunud, kuna 1899. a. 47,1% ühisriikide elanikkudest juba
linnades asusiwad.

Põlluharimistehnika kiire edenemise järeldus on see, et maa
ikka rohkem suurkapitalistide omanduseks langeb. Weikema-
omanikul pole wõimalust uuema aja tehnikat tarwitada, sest et
see suuri summasid mashinateostmiseks tarwitab. Silma uuema
aja tehnika tarwitamata ei suuda ta aga kudagi suurpõllupida-
jaga wõistelda. Ta on sellepärast sunnitud oma maa omanda-
miseõigusest lahkuma ja seda selle hinna eest, mis suurkapitalist
temale pakub, ära müüma.

Amerika-ühisriikides oli haritawast põllumaast 1910. a. juba üle 60% suurkapitalistide omandus. Et weikepõllupidamist surmajuust päästa, on ühisriikide weikepõllupidajad ühistegewusest abi otsinud. Rahjuks näitab aga 1910. a. sellekohane arwustik, et needgi katked jõuetumad on. Kõige rohkem tuleb see ühispiimatalituste juures nähtawale. 1910. a. oli ühisriikides ühtekokku 4509 meiereid. Paarümmend aastat tagasi oli ligi $\frac{2}{3}$ osa nendes meiereidest ühismeiereid. Ülemaltähendatud aastal oli aga kõigest 1913 ühismeiereid weel järel, kuna 2968 meiereid üksikute suurkapitalistide omanduseks olivad langenud. Nõndasama oli lugu Uue-Englismaa meiereidega. 20 aastat tagasi olivad seal ainult ühismeiereid tuntud. Nüüd on weel waewalt pooled sealsetest meiereidest ühistegewuslikel alusel. Nüüdsama on Kalifornia 178 meiereist 7, Kansase 171 meiereist 12 ja Wisconsin 2018 meiereist 377 ühismeiereid weel järel. See on selge tundemärk, et ühistegewusgi suurkapitali wastu wõitlemiseks jõuetu on.

Pealeselle on üks külg Amerika põlluharimise tehnikas wiimasel ajal iseäranis tähelepanemiseväärt, mis ainult suurpõllupidamisewiisi juures wõimalik on: see on nimelt kunstlik põldude kastmine. On harilik nähtus, et mida rohkem maa metsadeist lagedaks tehakse, seda kuivemaks maapind muutub, mis põllusaaduste peale kahjulikult mõjub. Üle kahe wiieendiku osa ühisriikide maapinnast on praegusel ajal juba nõnda kuiv, et seal ilma kunstlise kastmiseta põlluharimine peaaegu wõimata on. Sellepärast on ühisriikides kunstline põldudekastmine wiimasel ajal iseäranis kiirelt edenenu. Kunstlist põldudekastmist ei saa aga weikepõllupidajad tarwitada, sest et selle sisseseadimine suurt kapitali nõuab. Suurte trustide poolt sisse seatud kunstlijed põldudekastmise-asutused on asjatundjate arwamise järele üle 10 busheli wõrra ühisriikide põllusaaduste summa hektari pealt suurendanud, nõnda et nüüd hektari pealt läbistikku 35 busheli nisu ja kaeru 45 bushelit saab.

Ragu ülemaalpool olewatest arwudest wälja paistab, on Amerika-ühisriikide põllutööstus juba kiirelt suurtööstuseks muutumas, kus weikepõllupidamisel eluwõimalus igapäewaga koostale kuwab. Kuid paremat lugu ei ole ka mitte mujal. Wõtame näituseks Norra põllumajanduse ajaloo. Arwud näitawad ka siin, et weikepõllupidamisel mitte piisawust pole. 1855. a. oli Norras 67 396 rendi- ja weikekohapidajat, kuna 1890. aastal see arw juba 29 623 peale oli alanenu. Walitsuse tuetus weikepõllupidamise edendamiseks ei ole Norras soowitawat tulu toonud. 1894. a. määras sadikutekogu Norras 200 000 krooni weikepõllupidamise

tuetuseks. Ühtlasi võeti seaduseprojekt jaadifutefogu poolt vastu, kuida seda valitsuse käsitsi määratud summat maata inimestele maaostmise tuetuseks kogukonnavalitsuste poolt välja tuleb ja-gada. Kogukonnavalitsused kohustati maaostmise vahetalitust oma peale võtma, ilma et nad vahetalituse pealt mingisugust tasu tohikivad võtta. Nasta hiljem, j. o. 1895. a. määrati jaadifute-fogu poolt 500 000 krooni selleksjamaaks otstarbeks. Pealeselle määrati jaadifutefoja poolt maatööliste korteriolude parandami- jeks 1894. a. 800 000 krooni, 1895. a. 700 000, 1896. a. 1 miljon ja 1900. a. 500 000 krooni. 1903. aastal ühendati maata inimes- tele maamuretsmise ja korteriolude parandamise käsks üheks maata inimestele maamuretsmise käsks. Selle ühendatud käs- ja tuetusel osteti 256 hektari maad 512 tükis maata inimeste poolt ära, millede omanikkudeks 42 käsitöölist, 78 liht-töölist, 34 wabrikutöölist, 18 põllutöölist, 8 meremeest ja 13 rentnikku jai.

Et jarnasest weikpõllupidamise suetamisest öiete mingisugust tulu ei ole, sellest jai isegi Norra valitsus aru ja ta lõpetas käsks tegetuse 1906. a. täieste ära.

Samasugust kunstlist põllumajanduse politikat weikpõllupida- mise käsks aetaks ka Soomemaal. Ka Soomemaal antaks wei- kepõllupidamise tuetamiseks riigikäsksit suuri summasid välja. Juba 1908. a. tõsteti maapäewal wanafoomlaste poolt küsimus üles maata inimestele maamuretsmisest riigi fulul, mis peajoon- tes Norra seadusega kokkukõlas oli. Töölistesjaadifute wastuseis- misel wenis asi kuni 1911. aastani edasi. 1911. aastal võeti siisgi wanafoomlaste poolt ettepanud weikpõllupidamise tuetamise seaduse projekt maapäewal vastu. Arwatavaste ei jaa aga uus seadus Soomemaal paremaid järeldusi tuua kui seda Norramaal nägime.

Et Soomes weikpõllupidamine suurpõllupidamisele vastu ei juuda panna, seda näeme Soome põllumajanduse minewiku aja- loost. 1896—1900. a. wähenes weiketalufohtade arw 2280 võrra. Ja 1910. a. oli Soome põllupinnast kõigest weel 19,2% weikpõllu- pidajate käes, kuna 80,8% maast suurpõllupidajate meelewalla all seisis. Sellest seisis 1910. a. üle 1/4 osa torparite käes maa or- juse eest rendi peal, mida 67 083 torparit haris.

Weel selgema pildi saame Soome põllumajanduse fohta järg- miste arwude läbi. Näituseks jaiwad Soome rahwast

1865. a.	1 431 024	inimest	ehk	79 %
1890. "	1 799 083	"	"	75 " ja
1900. "	1 555 357	"	"	57 "

põlluharimisest enesele otsefohese ülespidamise. Nii oli siis 35

aasta jooksul põlluharijate hulk 79 prots. pealt 59 prots. alla langenud. Maata inimeste % kasvab siis tähendatud aja jooksul 22 prots. Viimase kümne aasta arvustikku ei ole veel saadaval, kuid sellepeale võime siiski julged olla, et maata inimeste hulk Soomemaal endisel viisil sellegi aja jooksul kiirelt on suurenenud. Suurpõllumeeste alatasa kasvav hädaldamine põllutöolistepuuduse üle, ja linnades töötavate tööliste hulga suurenemine annavad selle kohta kindla tunnistuse.

Nõnda näeme siis sellest lühikesest ülewaatest, mis keelt numbrid põllumajanduse edenemise kohta räägivad. Meie riigis, liiategi Eesti põllumajanduse kohta pole küll sarnaseid arvustikke veel veel kokku seatud, kust näha võiksime, kuida meie põllumajanduses kapital omale igapäevaga rohkem uut tööpõldu otsib, kuid juba see, et meil põllupanga abiga viimasel ajal weikepõllupidamist tuetatakse, annab tunnistust, et isegi ülemal pool weikepõllupidamise äävinemist kardetakse. Ja meie rahvusline kodanline fildfond, kes muidu kõigest, millel kudagi Wene hais juures on, hirmuga eemale hoiab, on põllupanga tegewusega meie kodumaal päris rahul. Minult irisetakse wahest selle üle, et põllupank küllalt laialiselt oma ülesannet, weikepõllupidamist tuetada, ei täitwat. Kui lõpuks weel eduerafonna popsihohtade asutamise palawikku nimetada, siis saab küll igal arusaajal selgeks, et ka meil enam põllumajandus kapitalist puutumata pole. Et eduerafonna meeste seletustel, kes meie põllumajanduse edu weikepõllupidamises näewad, vähematgi teaduslist alust pole, seda tunnistab juba ühiskonna praegune majandusline edufäit. Poleks siis sugugi palju, kui eduerafonna mehed endi põhjendamata seletused põllumajanduse kohta kord järele jätaksivad.

Töölise palgaoludest Põhja-Amerika Ühisriikides.

H. Pöögelmann, New York.

Amerika — selle all mõistetakse peaasjalikult Põhja-Am. Ühisriikisid — Amerika on tehnikaimede maa, on wabaduste maa, on kõigepealt rikas maa. See on kodumaal enam-wähem üleüldine ettekujutus. Meie ei taha siin pikemalt sellejuures platada, kuidas niisugused arwamised wõisiwad tekkida; niisama jätame täna Amerika tehnikailma ja wabadused — oo, need 'wabadused' siin! — kõrwale, ning puudutame ainult rikkuseküsimumst, nimelt selles mõttes, kui palju töolisteklass sellest osa saab, ja kui palju see osa tõsiselt wäärt on.

Üleüldiselt on seegi arwamine laialiselt maad wõtnud, et töölised Amerikas kõrget palka teeniwad. 2, 3, 4, 5 dollarit ja isegi üle selle — s.o Wene raha järele 4—10 rbl — mitte nädalas, waid päewas, see paneb mõnegi südame selle õnnemaa järele õhkama. Sellejuures wõrreldakse nimetatud summa harilikult ikka oma maa teenistuse ja wäljaminekutega.

See on aga põhjalik eksitus. Raha iseenesest ei ole tarbeaine; ta on ainult wahetusaine, ja ta wäärtus kõigub sellejärele, kui suurel hulgal tema eest tõsiseid tarbeaineid saab.

Sellepärast on tarwis enne kui Amerika palkade eneste juurde astume, lühidalt kindlaks määrata, kui palju raha ise siin wäärt on. Sellejuures mängib peale raha wahetusewäärtuse ka weel kohalik eluwiiis tähtsat osa. Mida ja kuipalju süiakse ja juuakse, mida seljas kantakse, missuguses korteris elatakse, kui palju ja missugust lõbu nõutakse — ühesõnaga kõik see, mida inglane standard of life nimetab, on mitmesugustel maadel mitmesugune. Kui palju see Amerikas teiste maade omast just lahku läheb, seda ei luba meid ruum siin üksikasjaliselt ette tuua. Üleüldiselt aga on tuttaw, et angelsaksi — Inglise keele — maades töölisedgi omale lahedamat ja mõnusamat kodu nõuawad kui mujal wilsiks. Sellest küljest tundub wast Amerika elu sisserännanud töölisele

paremusena; aga piab kohe juure tähendama, et seegi wana traditsior: kapitalismuse tasastawa mõju all kiireste kaub, ja töölise standard of life siin niisama nagu mujalgi selle kõige madalama piirini surutakse, mida elu alalhoidmiseks tarwis läheb (Existenz-minimum) — kui weel mitte sellest madalamale, kõdunemise piirkonda, milles tänapäew tööpoolest juba suur osa ühiskonnast seisab.

Kui suur on nüüd Amerikas (P. A. Ühisriikidēs) see existenz-minimum, see kõige vähem tarbeainete ja muude tarbete hulk, mida elu alalhoidmiseks ja edasikaswamiseks tingimata tarwis läheb — rahalise wäärtuse järele? Selle kohta on wiimasel ajal, kus toiduainete hinnad hirmutawalt tõusewad, wõimalust olnud nii mõndagi arwamist kuulda. Toome siin mõned nendest, millel laialisem tähtsus on.

1902. a. arwas New Jorgi tööbüroo vähemalt 520 doll. töölise (5-hingelise) perekonna ülespidamiseks aastas tarwis minewat. Waeste seisukorra parandamise seltsi agent W. Caper arwas aga, et selle summaga wõimata on läbi saada. Tuttaw unioni (ametiühisuse) juht Golden arwas, et isegi 600 doll. wälja ei tule. Heategewa seltsi ametnik dr Devine pidas esite 600 doll. parajaks summaks, lisas aga hiljem juure, et suurlinnas vähemalt 700 doll. waja läheb.

1907. a. tunnistas erikomisjon, kes seda küsimust uuris, et perekonnal korralikuks äraelamiseks aastas vähemalt 825 doll. ära kulub. Kaks aastat hiljem rehkendas dr Chapin perekonna — selle all ikka 5 liiget mõeldud — ülespidamise kulud 1100 doll. peale.

Möödaläinud (1911/12) talwel pani New Jorgi waeste seisukorra parandamise selts selle kohta jälle laialise teadetekorjamise toime. Hulga perekondade wäljaminekuarwete ja seltsi tegelaste poolt küsimiste ning järelepärimiste peale kokku seatud arwude põhjal tuli seltsi agent A. Kingsburi, kelle hooleks see ülesanne oli usaldatud, järgmise otsuse juure:

„Perekonnal, milles isa, ema ja 3 alalist last on, läheb New Jorgis kõige vähem 900 doll. tarwis, et paljast elu sees hoida.

„Kui perekonnal 1000 doll. sissetulekut on, siis wõib ta korralikult ära elada, ilma et tal heategewuse poole tarwitseks pöörata. Sellejuures ei tohi siis aga mingisuguseid arukorralisi wäljaminekuid olla ega haigust ette tulla.

„1200 doll. on tarwis, et korralikult läbi saada. Sellest summast on minu arwates küllalt, et perekonda nii ülewal pidada kuidas seda tegema peab.

„Kui 900-doll. sissetuleku juures weel midagi üle tahetakse jätta, siis sünnib see kõige hädalisemate tarbete kulul.“

Nende otsuste kohta oleks ainult weel juure tähendada, et nad üürikasarmutes elawate, seega wõrdlemisi kehwmate tööliste ringkondadest kogutud teadete põhjal on tehtud, seega igatahes ennem madalalt kui kõrgelt rehkendawad, seda enam, et tähendatud otsuste tegijad ringkonnad tööliste lõbunõudmistele ja waimliste tarbetele harilikult wäga kitsad piirid tõmbawad, seda sorti tarbeid mitte elulisteks nõudmisteks ei pia, sellekohaseid kulusid siis ennem vähendawad kui suurendawad. Et igakülgsed nõuete tähelepanemisel teistsugused summad wälja tulewad, näitab seegi, et 1907. a., kui „heategelased“ 800 doll. rehkendasiwad, tähtis sotsiaal-ökonom ja kirjanik prof. A. W. Small seletas, „et üksigi mees oma perekonda ülewal pidada ja korralikult elada ei wõi, kui tal mitte aastas vähemalt 1100 doll. sissetulekut ei ole.“

Mis teiste linnade kohta puutub, siis tähendab prof. Scott Nearing, et seal sarnaseid arwustikuteateid ei ole, piab aga New Jorgi arwusid idapoolsete (s.o idapool Mississippi jõge asuwate) suurlinnade kohta keskmiseks mõeduks. —

Kuidas wastawad nüüd neile nõudmistele Uhisriikide palgaolud? Kui kaugelt lubab tööliste sissetulek nende standard of life kinni pidada, nende tarwilikka elunõudeidki täita?

Kindlat wastust on selle peale raske anda, sest waewalt leidub ühtegi teist haritud riiki, kus tööliste elu-, töö-, palga- jt. tingimiste kohta puutu w arwustik nii korraltu ja puudulik oleks kui Uhisriikides. Walitsewatel kapitalistideringkondadel ei ole sarnaste arwustikkude kohta mingit huwi; nad teawad, et see materjal mida laialisem ja põhjalikum ta on, seda selgemine tööliste kurnamist paljastab ja suurkapitali wastu süüdistust tõstab. Neil ringkondadel, kelle asemikud kongressi ja senati (parlamendi) toolidel istuwad, on siis põhjust küllalt tööliste kohta käi wat arwustikku hooletusesse jätta.

Prof. Scott Nearing, kes seda küsimust ligemalt uurinud, on ainult wiies osariigis küllalt kohast ja kõlblikku materjali leidnud; peale selle leidub kaunis täielikka teateid üksikute tööharude, üksikute linnade jne kohta. Kõige kättesaadawama materjali põhjal awaldas prof. Nearing mõõdaläinud sügisel kirjatöö, mille arwudega siir. lugejat tutvustame.

Kõige paremine korraldatud palgaarwustik on Massachusetts'is. See on Uhisriikide kiutööstuse keskkoh. Kiutööstuses tarwitatakse harilikult palju naisterahwaste ja laste tööjõudu, ja kus seda sünnib, seal on palgad teatawaste madalad. Isegi täiskaswanud

meesterahwastest (üle 21 aasta) saab seal 7 prots. weel alla 6 doll. nädalas, ja ainult 23 prots. teenib 12 doll. ja üle selle nädalas.

Riiete-, tekkide-, paberi- ja raamatuköitmise tööstus juurde arvatud, tõuseb nende täiskaswanud meestöölise arw, kes üle 12 doll. nädalas saawad, ligi 50 prots. peale, kuna naisterahwast ainult 10 prots. seda palka teeniwad.

Saapatööstuses on palgad paremad kui kiutööstuses. Täiskaswanud meister. saab ainult kümnes osa nädalas alla 8 doll., 40 prots saab üle 15 doll. Ka naister. töö tasu on selles harus kõrgem. Ainult kolmas osa saab alla 8 ja 10 prots. üle 15 doll. nädalas.

Walamise- ja masinatööstuses on palgad pisut madalamad kui saapatööstuses.

New Jersey riigis on läbistikkune seisukord sellepärast kõrgem, et siin vähem naisterahwaid tööstuses on — vähem nimelt kui Massachusettsis, aga siiski umbes 25 prots. kõigist töölistest. 57 prots. kõigist täiskaswanud (16 a. wan.) meesterahwastest saab alla 12. ja 60 prots. kõigist naistöölistest alla 7 doll. nädalas. Alla 9 doll. teenib meesterahwastest: masinatööstuses 21 prots., siiditööst. 27, õlitööst. 40 ja willatööst. 46 prots.

Pealtnäha wõrdlemisi parem teenistus on mäetöölisel (Kansasse aruanne), kellest ainult neljas osa alla 600 doll. aastas teenib. kuna umbes niisama suur osa üle 1000 doll. palka saab. See on aga ainult pealtnäha nii, sest suurema päewapalga teeb suur tööta olek, tööpuudus jällegi tubliste tasa. Kuid sellest allpool.

Illinois'i tööbüroo teadete järele algab suurte kaubamajade teenijate palk 3 dollarist nädalas peale ja tõuseb keskmisel arwul Chicagos 7, teistes linnades $5\frac{1}{2}$ doll. peale. 20 prots. saab alla 7, 50 prots. alla 10 ja ainult 20 prots. üle 15 doll. nädalas. Need palgad on aga tööbüroo enese tõendamise järele teiste naisterahwaste tööpalkadega (Illinois) wõrreldes õige kõrged.

Ühisriikide telefoni-kompanide teenistuses olewad naisterahwad saawad läbisegamine $23\frac{1}{3}$ — 40 doll. kuus.

1910. a. suure streigi järele Bethlehema terasetööstuses ette wõetud uurimine näitas, et selles tööharus 32 prots. töölisi alla 500 doll. aastas teenis, üle 61 prots. alla 625 doll.; ainult 8,2 prots. sai üle 1000 doll. Kusjuures meeles tuleb pidada, et just see tööharu wõrdlemisi suurel arwul õppinud töölisi tarwitab.

Poolteisest miljonist raudteeteenijatest sai 1909. a. 51 prots. alla 625 doll., 93 prots. alla 1000 doll. aastas.

Nende arwustikuteadete põhjal, millest siin lühidalt mõned

arwud ette tõin, katsub prof. Nearing keskmist palgamäära kokku wõtta. Kõik tööstused ja tööharud kokku wõttes leiab prof. N. keskmise palga 500—600 doll. olewat. See keskmäär tõuseb nendes tööharudes, kus peasjalikult meesterahwad ja õppinud tööliised töötawad, kõrgemale, wast 750 wõi 800 doll. peale; wajub aga seal, kus rohkem naisterahwaid töötamas, madalamale, sagedaste alla 400 doll.

Kõlgis suurtes tööstuseharudes, nagu mäetöös, terase-tööstuses, kiutööstuses jne. on keskmine palgamäär pea ilma erandita alla 600 doll.

Läbistikku wõib ütelda, et Ühisriikide suurtes, walitsewates tööstuseharudes täisialise meesterahwa keskmine aastapalk 450 ja 600 doll. wahel kõigub, mis 1½—2 doll. päewa kohta teeb. —

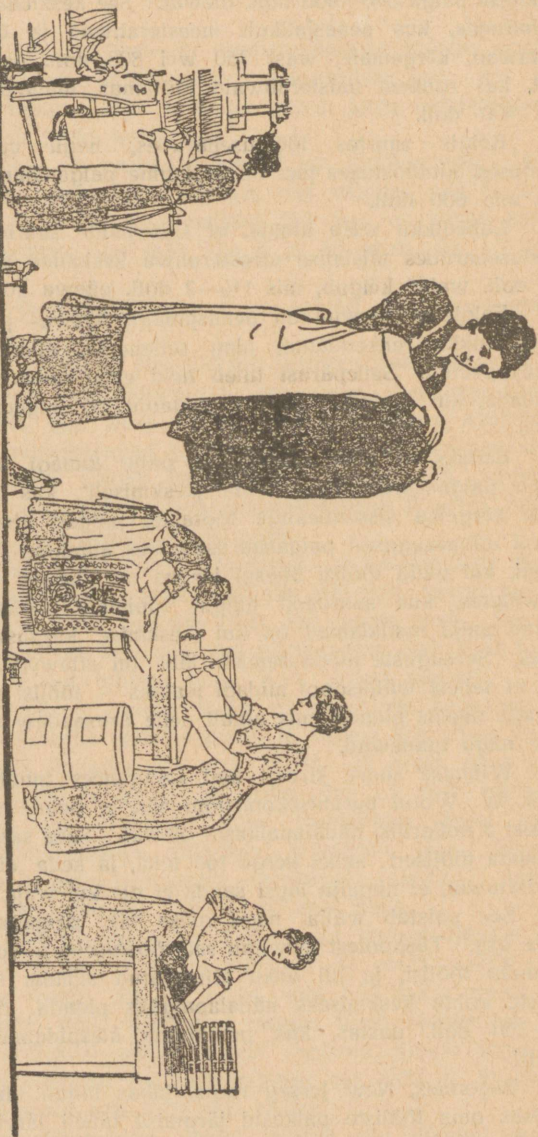
Eelolewad arwud on peasjalikult päewa- ja nädalapalkade järele kokku rehkendatud, ning sellejuures ainult täiskaswanuid silmas peetud. Sellepärast tuleb neid enne mitmeti parandada ja õiendada, kui Amerika tööliste palgaoludest selgemat pilti tahame saada.

Esiteks ei anta wabrikutes palju kunagi üksikute järkude kaupa palgasuurust üles, waid 'keskmiselt', kus ka meistrite ja teiste kõrgema sissetulekuga töötajate palgad ühes on arwatud. Ja kui mitmesugused palgasuurused üles antaksegi, siis waigitakse jällegi, kui palju töölisi ühesgi järgus on. Sellest tuleb, et nimelt ettewõtetes, kus suuremal hulgal õppimata töölisi tarwitatakse, palgad palju madalamad on kui 'keskmise' kõrguse järele arwata wõiks. Seesuguste moonutamiste läbi on ettewõtjatel wõimalik — ilma et sellest väljaspool midagi teataks — töölisi niisuguse nälja-palgaga ahelas pidada, mis ainult neile arusaadaw on, kes kapitali tõsist nägu tunnawad.

Wiimase suure streigi ajal Lawrences tunnistas willatrusti pealik W. Wood uurimisekomisjoni ees, et nende wabrikutes töö-poollest 5 dollarilisi nädalapalkasid olewat. Seda saawat aga 'ainult õppimata tööliised', kellel kerge töö teha, ja keda 'ainult sellepärast tarwitatawat, et niipalju lapsi saada ei ole kui waja'.

See paistab wälja, nagu oleks täh. palgaga töölisi ainult wäike osa. Tööpoollest tarwitab see tööstuseharu õige suurel arwul õppimata töölisi, ja nii wõib tähendatud summa seal suure osa tööliste kohta keskmiseks nädalapalgaks pidada. 5 doll. nädalas ehk 250 doll. aastas, kus perekonna ülespidamine 1000 doll. nõuab!

Bayonnes, New Jersey riigis, lubas hiljuti ühe riidewabriku walitsus oma tööliste palkasid järgmise tabeli järele 'parandada':

Wiies tööstuseharus, kus mees- ja naistööliliste arw ligikaudu ühesugune, teeniwad alla 5 doll. nädalas:

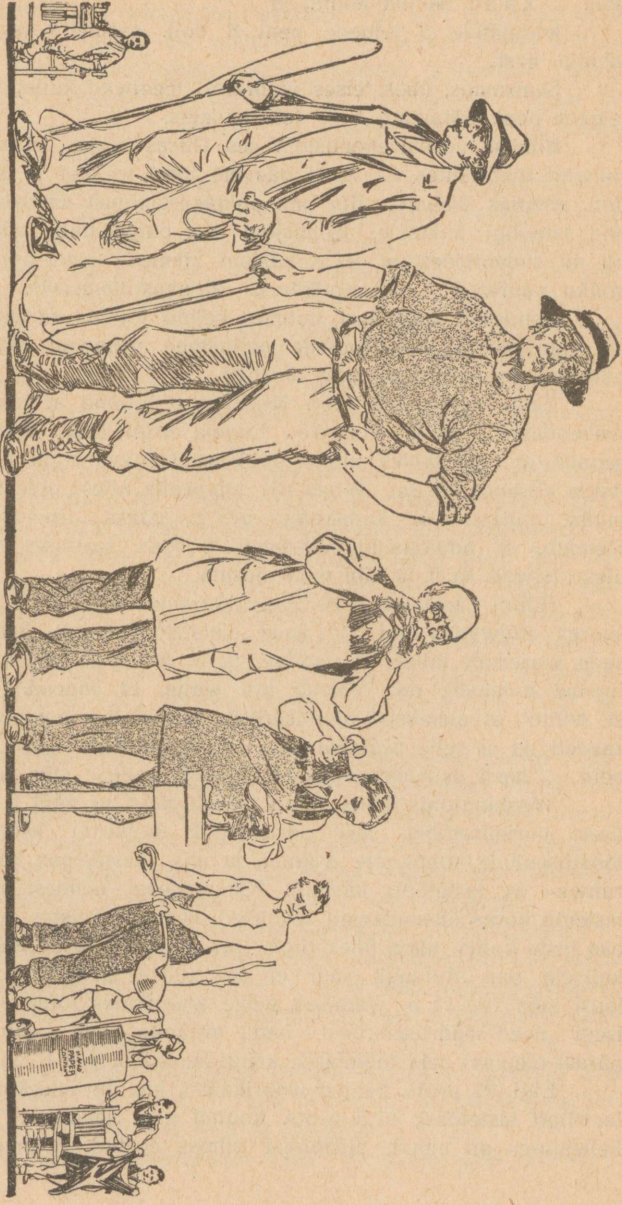
puuwillatööst.
meester. 70/0
naister. 150/0

riidetööst.
meester. 20/0
naister. 270/0

walbatööst.
meester. 30/0
naister. 130/0

paberitööst.
meester. 10/0
naister. 190/0

raamatuköitm.
meester. 20/0
naister. 170/0

Amerika täielistest meestööstistest teeniwad:

õppinud (10⁰/₀) poolõppinud (40⁰/₀) lihttööl. (50⁰/₀)
 üle 800 doll. a. 500—800 doll. a. alla 500 doll. a.

Üle 12 doll. nädalas teeniwad täielistest meestööstistest:

kullasepa tööst. kingsepat. walam.- ja masinat. paberit. mööblit. nahat.
 470⁰/₀ 420⁰/₀ 320⁰/₀ 180⁰/₀ 170⁰/₀ 160⁰/₀

Kudujatele, kes 2 telgede peal töötavad, 6 doll. asemel 7 doll. — k a h e nädala kohta, ja

kudujatele 3 telgede peal 8 doll. asemel 9 ka niisama 2 nädala eest.

Sealsamas, ühes teises wabrikus, teeniwad kudujad, kes 2—4 telgede peal töötavad, 3—6 doll. nädalas.

Riiklise uurimisekomisjoni ees Uticas selgus, et seal naisterahwad wabrikutes 12 tundi päewas tööd teewad ja selle eest 4 doll. nädalas saawad. Kui nad palgakõrgendust nõudsiwad, wisati nad muidugi uulitsale. Komisjoni ees paljastatud willetsuste pilt oli nii südantlõhestaw, et komisjoni liikmed omalt poolt 50 doll. kokku paniwad — silmapilklikeks hädakustutamiseks.

Nendestgi wähestest, mitmest kohast toodud näitustest selgub, et wabrikandid mitmesuguste pettustega oskawad tööliste tööst palgasuurust wälisilma eest warjata.

Teine tegur, mis prof. Nearingi eeltoodud arwusid mõjusalt wähendawad, on lastetöö. Lugeja ärgu lasku ennast sellega segada, et Ühisriikides mitmel pool lastetöö kas oopis keelatud wõi wäga kitsendatud on. Wana-aja sõjapealik ütles: pole ühtgi linnamüüri, millest eesel kullakotiga üle ei astuks. Uue-aja riigimees tõendab, et adwokadid kukrumehele igas seaduses tuhat auku üles otsiwad, kust ta läbi wõib lipsata.

Hiljuti 'leidsiwad' rewideerimiseametnikud ühes New Jorgi suures ettevõttes ligi 1½ sada alaialist teenijat. Imestati, miks seda waremalt tähele ei pandud, ja et niisugune seadusest üleasumine wõimalik on. Warsti tuli wälja, et ennemalt sellepärast ei 'leitud', et alaialsed rewideerijate tulekul ära peideti wõi wälja saadeti, ja et selle praktika peal siin tuhandeid — kui mitte kümneid — lapsi ekspluateeritakse, ilma et seaduse silm neid 'leiaks'.

Washingtonis ilmus hiljuti (senati tööd, nr 645) 1. köide laialisest uurimisest, mis parlamendi tööbüroo lõuna-osariikide tööstuseolude kohta ette wõtnud, ja mis käesolewas köites naisterahwa- ja lastetööd käsitab. Nii mõnesgi nendest riikidest on lastetöö kohta kitsendawad seadused olemas. Teistes on nad ainult osa laste kohta, kuna ühes riigis (Mississippi) lapsed iga wähemagi kaitseta on. Muidugi, suur ei ole kaitse ka teistes: lubatakse lapsi juba 10—12 a. wanuselt peale wabrikutes tööle panna. Aga isegi „need määrused on — nagu aruanne ütleb — ainult moodipärast olemas; neid täidetakse kõige pealiskaudsemal wiisil“.

Ligi 92 prots. kõigist wabrikutest, kus uurimisekomisjon käis, tarwitati lastetööd, 12,3 prots. koguni alla 'seadusliku' wanaduse. Sellejuures on ainult 'täistõelisi' silmas peetud. Lõuna-osariikides

on pealeselle weel ‚abitöölised‘ tuntud, ja nende juures ei tee seadus lastetöö tarwitamisele vähematgi takistust, ehk küll tegelikult mingit wahet ei ole. On ju see seaduslik wahe ainult selleks tehtud, et lastetöö piirita ekspluateerimiseks täielikku wõimalust anda. Näitusena toob aruanne ühe wabriku, kus 247 töölise hulgast 89 10—12-a. wanused, 76 — umbes 9-a. lapsed (‚abilised‘) ja ainult 72 täiskaswanut oliwad.

Iseenesest mõista, et see salajane ja awalik lastetöö tarwifamine üleüldist, keskmist palgamäära tugewaste alamale surub.

Kolmandaks mõjub palga vähendamiseks — ja mitte ainult üleüldiselt, waid ka üksikute, niihästi täiskaswanute kui ka alalialiste juures — trahwisisteed. Kui laialt ja missugusel mæedul see tarwitusel on, seda teab küll ainult allah. Et sellest aga streikide puhul tihti juttu on, siis wõib arwata, ainult arwata, et see wiis tööliste teenistust kårpida mitte just aruldane ei ole.

Kõige tähtsam palgawähendaja on aga muidugi tööpuudus. tööta olek.

‚Tööta olek on tööstuses alaline nähtus — ütleb prof. Nearing — ja isegi tööstuse õitseagadel tuleb sellega rehkendada.‘

Üksikute riikide ja töõharude sellekohaseid arwustikuteateid — niipalju kui neid saada oli — läbi katsudes leidis prof. Nearing, et näit. Massachusettsis 1908—1910. a. läbistikku 12 prots. tööpuudust ette tuli, s.o 12 prot. töõpäewi kaduma läks ja sedawõrt muidugi ka aastane teenistus vähemaks jäi, kui eespool rehkendatud. New Jerseys oli tööpuudus umbes 10 prots. Kansases, kaewandusetöõliste seas (waata eespool) 1900. a. 26, 1908. a. koguni 37 prots.

Üleüldse on tööta oleku protsent süekaewajate juures kõige suurem, arwab Nearing, läbistikku 25—33, kuna teistes töõharudes see arw 20 ümber wõib kõikuda. Nearingi teadetele wõiks wahest ühe liigi: töõlisi weel juure lisada, kelle juures tööta olek wististe suurem on kui ühelgi teisel, nimelt metsatöõlised, kes tihtipeale aega tööta piawad ära wiitma, ja sõitma weel pealegi.

Tööpuuduse läbi tekkinud palgawähendust silmas pidades — läbistikku 20 prots. sellest summast, mis palgaarwustikkude järele keskmiseks teenistuseks wõib pidada — tuleb prof. Nearing otsusele. et Põhja-Amerika Ühisriikides töõliste tõsist palka järgmiste summade peale wõiks arwata:

täisialistest meesterahwastest teenib 50 prots. (pooled) alla 500 dollari aastas; 75 prots. — alla 600 doll.; 90 prots. alla 800 doll., ja ainult 10 prots. 800 doll. ja üle selle;

täisialistest naisterahwastest saab 20 prots. alla 200 doll.

aastas; 60 prots. alla 325 doll.; 90 prots. alla 500 doll., ja ainult 5 prots. üle 600 doll.

Neid arwusid eelpool toodud wäljamineku-arwudega wõrreldes näeme õieti, kui wäike osa Amerika töölisi niipalju teenida suudawad, et nad perekonda korralikult ülewäl wõiksid pidada. Kahjuks on aga just see wäike osa, keda silmas peetakse, kui Amerikasse „õnne otsima“ sõidetakse.

Muidugi, müüri piiratud ei ole see piirkond ka sisserändaja eest mitte. Julgeste on ka mõned eestlased sellesse palgakõrgusesse jõudnud. Aga kui paljud? Kas nende protsent on siin kõrgem kui teistel? Meil puuduwad arwud, millega ühte wõi teist tõendada. Ainult niipalju on kindel, et kõrgemat palka ainult see wõib loota, kes oma ametis asjatundja, wilunud, osaw, kes ka keelega toime saab, ja kellel küllalt energiat ja terwist, et siinsetele palju suurematele nõudmistele wastu panna.

H. Daumier. Kodanlased wahiwad tähti.

August Bebeli kiri.

1910. aastal tegi sotsialdemokraatline naistöölaliste II konferents otsuseks iga aasta naisterahvapäeva pühitseda. 17. veebruaril 1913 peeti Wenemaal, Peterburis, esimist naisterahvapäeva. Sel puhul kirjutas August Bebel (Saksamaa sotsialdemokraatlise partei kadunud esimees) järgmise kirja:

Täielise rahulolemise tundega sain ma Wene seltsimeeste otsusest teada veebruarikuul esimist naisterahvapäeva Wenemaal korraldada.

Rohkem kui kuskil teises riigis mõitlesid Wene naisterahvad oma ühedigulsuse eest teise soo esitajatega, ja rohkem kui kuskil mujal panid nad kangelastena kõik oma jõu rahva vabastamise ideesse, töid ohvriks elumõnususel, vabaduse ja ka elu.

Üksigi rahmas ei wõi Wenemaaga wõistelda ideede eest naisfannatajate armuga ja ühelgi teisel rahwal ei ole niisugustes rasketes tingimistes wõidelda tulnud, üksigi rahmas pole niisuguses meeletult-terawas seisukorras olnud.

Ilma mingisuguse meelitujeta ja liialduse kartujeta võib Wene naisterahwaid tõsiselt eelmäeks rahwuswahelises naisterahwaste . . . liikumises nimetada.

Ma usun kindlasti, esimine naisterahwastepäew tungib läbi nende idealidega, mis juba nõnda palju wõitlejaid ja fannatajaid Wene naisterahwaste seas on annud.

Soomin Wene naisterahwastepäewale kõige suuremat edu. Seltfimeheliku terwitusega M. B.

Tuul kohiseb.

*Tuul kohiseb puude ladwul,
ja kahiseb lehtedes;
ja metsa all salalik waikus; —
kõik puhkab ju uinudes.*

*Must pimedus ümberringi . .
must, nõiduslik pimedus. . .
Ja ülewal tasane sosin,
kui öösine wiirastus.*

*Tuul kohiseb puude ladwul
nü tasa, nii kaebawalt,
ja kohinast kostawad hääled,
nü waikselt, nii walusalt.*

*Sealt kuulduwad isamaa hääled:
kord tasane nutmine,
kord wangiraudade kõlin,
ja kisa, ja needmine.*

A. Raudpea.

Franz Schuhmeier.

Surmanuhtluse wastn.

11. weebr. (29. jaan.) 1913. a. tapeti Wienis mustafajalise tööliste Kuntšhuli poolt üks Austria sotj.-dem. tähtsamatest tegelastest, rahvasaadik Franz Schuhmeier ära. Kodanlikes kohtunikutud mõistjüd Kuntšhufi, hoolimata sellest, et lese Schuhmeieri wolinik tema eest kostis, poomisefurma.

Kadunu lesk Cecilia Schuhmeier pööras Austria kohtuministri poole kirjaga, milles ta abinõujid tarwitusele palus wõtta, et tema mehe mõrtsuka kallal surmaotsus mitte täide ei saadetafs.

„Kui teie seda ei tee,“ kirjutab tema, „ja Wieneri wannutatud meeste kohtuotsus täide saadetafs, siis suurendatafs selle läbi weel lõpmata piina, mis Kuntšhufi kuritöö minule ja minu kolmele lapsele valmistab, ja need sajad tuhanded, kes minu kallil mehe mälestust austawad, tunnawad, et kadunu mälestust on teutatud.

Austria sotjaldemokratia programmile truu olles, mis surmanuhtluse kautamist nõuab, astus minu mees terve oma ühiskondlise tegewuse aja jooksul suusõnal ja kirjalikult surmanuhtluse ära kautamise eest wälja ja kirjutas saadikutefogu liikmena sotjaldemokratia partei ettepanekutele alla, milles need nõudsjüd, et Austriat sellest metsikust karistusest wabastatafs. Kuigi tema seaduseandlise asutuse liikmena neis nõudmistes awal-

datud eesmärgile ei jõudnud, siis ei pia tema pärast vähemalt midagi niisugust siindima, mille wastu ta põlgtust tundis. Kuritöö, mille ohwriks minu kallis mees langes, kutsus Austria sotsialdemokratia kesksele juugawa kurbtuse elule; kuid juba tema wärske hana juures teatas Austria sadadetuhandete organiseeritud tööliste esitaja, et surma, misjuguft kurbtust ja muret tema ka ei ärataks, uue surma läbi ära ei saa lepitada.

Kokkufõlas Austriamaa Saksa sots.-dem. partei juhatuslega, selle liikmeks minu mees kahetümne aasta jooksul oli, ja kokkufõlas sots.-dem. waadetega, palun ma teid, kohtuministrit, abinõusid tarwitusele wõtta, et surmanuhtlust Paul Runtshuki kallal mitte ette ei wõetaks."

Dma programmis surmanuhtlust eitades, astub sotsialdemokratia ka praktikas selle metslise ajajärgu päranduse wastu wälja. Töörahma klassilisi tulusid kaitsedes kaitses sots.-dem. ühtlasi ka kultura tulusid ja tema on ainus kindel ja otstawat surmanuhtluse wastane.

N. K. G.

2

Kas tunned meest?

*Kas tunned meest, kes koiduajal
maast üles tõuseb rutuga,
ja kähku riided selga ajab,
sest tarwis tööle tötata?*

*See on see mees, kes hoolega
piab päwast päewa orjama,
sest laulan nüüd ja ikka ka:
ei päiwi paremaid ta iial näha saa.*

A. Raudpea.

Biologia ja Sotsiologia.

Inimese elu pikendamise küsimusest.

Juba XVIII aastajaja lõpul pandi küsimus inimese elu-ia pikendamise võimaluse üle teaduslikele alusele. Seda tegi nähtavasti esimesena teadusemees Christofor Suffeland, kes 1796. aastal raamatu *L'Art de prolonger la vie humaine* („Kunst inimese elu pikendada“) välja andis. Kuid tema mõis oma õpetust ainult nende teadmiste peale põhjendada, mis Boevenhueft piisielufate üle oli korjanud, teadmiste peale, mis jada aastat enne seda lihtsa esialgse suurestegema klaasi abil korjatud.

Ei ole tarwis jada-esimest korda siinkohal kordama hakata, misjuguise pöörde neis teaduseharudes, mis inimese keha eluavalduste tundmaõppimist oma ülesandeks teeb, iseäranis aga inimese keha haiglasti (patoloogialisi) nähtusi uurib, Pasteur (Pastöör), Koch, Metshnikow ja terve nende järel sammuv teadusemeeste kool on sünnitanud. Selle üle on palju räägitud ja kirjutatud — ka Eesti keeles —, selle üle mõiks palju kirjutada. Meid huvitab praegu kitsam küsimus, mis nende ridade pealkirjaks on. Ja, nagu nimetatud, tegivad ja teevad tähendatud teadusekooli tähtsamad esitajad inimese elu pikendamise küsimusega kas otsekoheselt ehk kaudselt tegemist.

Misjuguiseid õpetusi ehk arvamisi see mõi teine teadusemees, kuigi esimese järgu suuruste hulgast, selle küsimuse kohta on avaldanud, seda ära jutustada wiiks pikale. Ei oleks sel ka nii palju huvitust, sest ka sõrdlemisi suuri teadusemehi on meiepäivil rohkesti, ja nende arvamisi veel rohkem. Palju huvitavam on kogu nende õpetusest siisu välja võtta ja nende üleüldiste põhjuste peal piatada, mis eluia pikendamiseks kaasa aitavad. Kui nende tegurite tähtsust ühtlasi arvude ja nähtuste peale põhjendatakse, siis ei ole sel õpetusel enam arvamiste ehk hüpoteesede nägu, waid ta saab tõesjaks, millega ka igapäewase elu inimesel tuleb rehkendada, sest et see tema eluküsimus sõna otsekoheses mõttes on. Nii siis tuleb küsida, kas on meie aja kultuurainimeste

elus tegurid olemas, mis eluia pikendamist tuetaks, ja kui on-
fas on nende tegurite mõju tunda.

Selle küsimuse vastamiseks annab professor Fischer raamat
huvitavat materjali. Raamat on kõne, mis professor Fischer
Põhja-Amerika Ühisriikide kongressile (parlamendile) ette pani,
ja pakub väga huvitavat arvustikulist materjali küsimuse vasta-
miseks. Loome temast mõned arwud.

Kuni õige hilise ajani olivad haiguste ja inimese keha surma
põhjused väga wähe tuntud. Igatahes on meie arusaamine ja
praegused waated kõige tähtsamate haiguste ja inimese keha fisio-
logicalise surma peale õige noored. Tunti ju küll wanal ajal juba,
et haigused ja surm ühelele elanikkude-klassidele sagedamad küla-
lised on, kuid lepitati arwamisega, et jõukamad klassid wähem hai-
guste all kannatawad ja kauem elawad. Sellele arwamisele ei
olnud raske tulla, kui lahtiste filmadega ümber waadates tähele
panna, kuidas alamas kihis, plebeide linnaosades, suremist ja
haiguste protsent palju suurem oli kui isandate linnaosas, patrit-
srite keskel. Rooma tširkusejõumehed gladiatorid, kes hüüdega
„Ave, Caesar, morituri te salutant!“ (Ela keiser, surma-
nimejad terwitawad sind!) wõitluselawale läksiwad, olivad
sõna otseskohe ses mõttes morituri, professionalsed surma-
minejad, jellepärast oli nende klassis eluiga muidugi palju lü-
hem kui ühesgi teises klassis. Ja kuigi nad täieste isejugustes
ühiskondlistes tingimistes elasiwad ja suriwad, siisgi ei wõinud
tähelepanega filma eest warjule jääda, et gladiatorite suur sure-
muse protsent siisuliselt sestsamast põhjustest tuleb, millest
wabrikutöölise, trükitöölise wõi mõne teise professionalse klassi
suur põdemuse ja suremuse protsent oleneb. Sest ka biologicaliselt,
eluteaduse seisukohalt, on lugu nii, et ~~in~~ elise seisukorra järgi,
ameti iseäraldused jne., jelles alalises wõitluses inimese organis-
must denistawate piisielukate ja keha terwete wastumõjude wahel,
üksford ühele, teineford teisele poole mõju awaldawad ja jelles
tasakaalu seisukorras nende kahe wõitlewa mõju wahel, mida meie
organiliseks eluks nimetame, lisaraskuse ühe wõi teise
waekausi peale wiskawad, tasakaalu ja seega elu normalsest roo-
past wälja wiitwad.

Pasteuri ja Metshnikowi uurimised näitawad aga, et wii-
maste inimese elu waenlaste wastu heade tagajärgedega wõib
wõidelda. Praegu on ju tõenäjsaks saanud, et mitte üksi haigus,
waid ka keha „fisiologicaline“ surm ise piisielukate tegetmuse järel-
dus on, jellepärast on nende tundmaõppimise peale kõik tähel-

panemine juhitud. Pisielufate kahjuliku tegewuse wastu wõitlemine ja kasulikkude pisielufate tuetamine on küsimused, mille rahuldawast ärawastamisest wõimalus oleneb, fisioloogilise surma filmapilgu kättejõudmist kuni keha loomuliku surmani edasi liikata. Ja selles sihis on edusammud filmanähtawad.

Kui meie näituseks armustikuteadetest leiame, et Indias keskmine eluia pikkus 24 aastat on, Rootsimaal see arv aga kuni 54 aastani tõuseb, siis võib siinjuures ka selle nähtuse peale tähendada, et esimeses nimetatud maadest kolm korda vähem arstist ja haigemajajaid on kui teises, ja et India arstid oma arstiteadusega palju madalamal seisawad kui Rootsimaal.

Kui isegi kõige kõrgemal hariduseastmel seiswad rahwad on ilmlõpmata kaugel seisuorast, kus kõik elanikud kõiki teaduse abinõusid haiguse ja surma wastu wõiks tarwitada. Prof. Fischer tuleb arvude põhjal otsusele, et tema kodumaal 40 % kõigist suremistest sarnased juhtumised on, kus õigel ajal appi tulnud arst praeguste abinõudega surma eemale peletada oleks jõudnud.

Praeguse aja teadmiste ja arstimisekunsti seisukorda analüüeerides tuleb Fischer otsusele, et praegusel ajal lõikamisekunsti (chirurgia), iseäranis kokaini ja digitalini omaduste tundmaõppimise ja Diisteri sidemete ülesleidmise tagajärjel pisielufatega wõitlemises ärarääkimata wõimukamaks on muutunud. Tiisikus, pneumonia (kopsupõletik), skarlatina, rõuged jne. jne. — kõik need haigused on teadus harilikult seletanud ja nende arstimise kas juba täielikult arsti wõimusesse annud ehk seisukorda toonud, kus küsimuse lõpulik otsustamine enam kaugel ei ole. Minult perionit (kõhukoopa ilanaha põletik) ja wähhahaigus jääwad hirmuäratawate kollidena weel järele, hirmuäratawad haigetele kui ka teda arstiwale tohtrile, olgugi et nende wastu rohtude ülesleidmise sõnumid iga aasta ajalehtedest läbi wilkawatad.

Snimese eluia pikendamise katsete ja uurimise tagajärjed on juba praegu tähelepanemisewäärt ja isegi üllatawad. Armustikud tõendawad, et 20 aasta sees, nimelt 1881. aastast kuni 1900. aastani Inglismaal meesterahwa keskmine eluiga 14 aasta wõrra on kaswanud, naisterahwastel isegi 16 aasta wõrra. Prantsusmaal on 1881. aastast kuni 1903. aastani keskmine eluiga meesterahwastel 10 ja naisterahwastel 11 aasta wõrra kaswanud. Daanimaal on naised wiimase 57 aasta sees 15 eluaastat igaüks läbisegi juurde saanud, mehed 13 aastat; Rootsimaal on eluia pikenedamine wiimase 67 aasta sees: meesterahwastel 17, naiste-

rahvastel 15 aastat. Kuid iseäranis üllatawad on arwud, mis Preisimaa kohta käiwad: kõigest 23 aasta jooksul (1877. a. kuni 1900. a.) on meesterahwaste eluiga siin 25 aastat ja naisterahwaste iga 29 aastat pikenenud. Wiimast nähtust wõib ehk küll ainult sellega seletada, et Preisimaal alles kõige wiimasemal ajal tõsisemalt rahwa terwise eest hoolitsema hakati, kuna ülesluetud maadel juba ka warem seda tehti.

Wäga huwitaw on prof. Fischeeri kõnes tabel üfsikute maade elanikkude keskmise elueestwuse üle.

Maa	Rahwalugemise aasta	Meeste	Naiste
		keskmine iga (aastad)	
India	1901—	23	24
Preisimaa	1891—1900	41	44 ^{1/2}
Italia	1899—1902	42 ^{8/10}	43 ^{1/10}
Põhja-Amerika			
Ühisriigid	1893—1897	44 ^{1/10}	46 ^{6/10}
Inglismaa	1891—1900	44 ^{1/10}	47 ^{7/10}
Prantsusmaa	1898—1903	45 ^{7/10}	49 ^{1/10}
Daanimaa	1895—1900	50 ^{2/10}	53 ^{2/10}
Rootsimaa	1891—1900	50 ^{9/10}	53 ^{6/10}

Möödaläinud aastajadades oli prof. Fischeeri wäljaarwamiste järele inimese keskmine eluiga märkja wähem kui nüüd. Nii oli XVI aastajajal keskmine eluiga 21^{2/10} aastat, XVII aastajajal 25^{1/10} aastat, XVIII aastajajal 33^{6/10} aastat.

Amerika professor lõpetab oma aruande ja kõne palawa üleskutsega oma terwise hoidmisele ja kõikide abinõude tarwitamisele elupikendamiseks, mis teadus kätte juhatab.

Kokku wõtnud J. Depman.

Ruidas Madis müksu sai.

Madis on pealtnäha päris poisike, aga juba leeris ära käinud ja piab ennast igapidi täieks meheks. Tal on suurel mõttele peas ja juba mitmel korral on ta ähwardanud midagi õige mehelikku ette võtta. Muudgu wiitab siiski algamast. Arupidamine ja plaanifindlus on ju mehijuse tundemärk. Ja pealegi on teed ning töowäljad wäga mitmesugused ja neid on arwamata palju. Läheb aega, ennegu neid kõiki tundma saad ja endale ühe wõid walida.

Suurteks ettemõteteks läheb müksu hädaste waja. Madisgi on nendest palju kuulnud ja lugenud; kuid kudas enese pihta ühe sihuse mõjuwa tõuke saaks, sellest ta ei tea weel midagi.

Ükskord kõneles Madis oma onupojaga, kel palju wanu ja uusi raamatuid oli, ja see soowitas temale oma kogust mõnda raamatut lugeda.

— Olen ju küllalt lugenud ja tean kõik.

— Noh, siis käi sagedaste saunas ja kirikus; küll seal müksa saad.

Madis wõttis weel nõuks raamatuid lugeda. Ja kuna ta mehijusest ning tähtsusest ammu juba lugu pidas, siis walis ta „Mehised mehed“, „Tähtsad inimesed“, „Suured waimud“ ja teised nendesarnased raamatud omale lugemiseks.

Oh ja õnnis aeg, kudas need raamatud poisi põlema paniwad! — See ja see waene noormees sai nii ja niisuguse kaswataja wõi sõbra eeskujust, tegudest mõjuwa müksu, mis teda liikuma pani ja tähtsaks meheks tegi; see ja see julge pealehakkamine tegi selle mehe suureks jne, jne.

Kas nüüd neist müksudest, mis seal teiste pihta käiswad, Madisele küllalt saab wõi piab ta enesele weel iseäralist müksu ootama — seda lugeja otsustama ei hakanud. Ta muudgu luges. Ja mida enam ta seda tegi, seda selgemaks talle sai, et inimene wäga palju wõib ning jõuab, kui ta aga tahab. Ja tahtmist oli Madisel enam kui tarwis. Ta sai wäga rahutuks, heitis enesele

wiivitamist ette ja wõttis nüüd nõuks oma elus teist lehekülge pöörda — maksu mis maksab. Sedawiisi mõteldes hakkas ta ühel päewal isaga lõpuarweid diendama.

— Jsa, wõta nüüd sulajeks, keda sa tahad; mina enam ei wõi.

— Küll ja wõid! wastas isa käskiwalt: ammu juba oled sa sellest minekust laulnud. Jäta nd kord see jonn maha!

— See ei ole jonn, waid ideal. Sa kuule ometi, isa! Ründä ja äestata mõistab igaiüks; aga mina mõistan ja wõin midagi muud ja suuremat.

— Noh, poeg, sellega saame toime. Meil tulebgi nüüd kännu-fangutamine ja kivilõhkumine käpile...

Madis pani isa arusaamatust pahaks. Ta waikis tükk aega. Siis algas ta tähtsal toonil ja mehise rõhuga:

— Meie rahwas on weel nii harimata, elab pimedusewõimuses. Ei ole rahwategelasi, ei ole äratajaid, eestwõtjaid, kes haridusepõllul tõsisemalt, sügawamalt...

— Ah jo! algas isa uuel toonil ja koputas oma suure piibu seeft tuhka. Tõsisem ja sügawam harimine meeldib sulle? Noh, siis hari! Ongi meil juba suurem jagu nurmi kividest puhtad. Ostan sulle raudadra ja wedruäkke. Lase käia!

— Jsa, sina teed nalja minu kõrgemate piiete kohta! häädaldas Madis mõrudalt. Kas ma pian siis oma teadused ja idealid adrawagudesse maha matma? Sa mistarwis ja mind siis koolitafid?

— Koolitafin? Kui ma sind kõstrikooli saatsin, siis ei tahtnud ma sugugi, et sinust mõni laulukõster wõi kalendritegija wõi kaubafell saaks. Sa ma oien juba näinudgi, et ma mitte asjata kooliraha ei maksnud: toona, kui harjufeselt pastlanõelu ja wärwizenelafelt emale finikiwi kauplesime, tulid sa keeletarkuses omaga peaaegu wälja; mullu, kui suwitajatele mune ja wõid müüfime, lasime endid küll natuke tüsjata... aga, noh, noor inimene wõib ju weel õppida.

Madis, ta wist wihastas weidike, jäi wait. Ta ei rääkinud sel päewal isaga mitte sõnagi. Kuid oma ideali ei jätnud ta siisgi. Mõni päew pärast läbirääkimist wõttis ta ette ja läksgi linna, kus uut elu tahtis alata, nii uut, misjufest külas wõimalik ei ole.

Linnas elas Madise sugulane Lepamägi, kes rändawaks raamatukaupmeheks oli hakanud, pärast mitmesugust äri ajanud, palju käinud ja näinud. Nagu Madis teadis, oli ta suur kirjan-dufetundja, teadis palju ning tundis elu igast küljest. — Pühäs

aufartufes läks niiid noormees Lepamäele oma lugu teatama ning temalt nõu küsima.

— Sina tahad siis rahwa kasuks töötada? ütles Lepamägi, kui Madis oma jutu oli lõpetanud. See on päris õige mõte, Linnas ei saagi teistviisi elada. Olgu ta ülesostja, podrätsif või leierfastimees, kõik töötavad rahwa kasuks.

Madis oli ju ammu headest raamatutest lugenud, et „igas elufutses võib inimene ligemist armastada, isamaa kasuks töötada ja oma idealisid filmas pidades asteastmelt kõrgemale tõusta“, ja elutarga Lepamäe seletus oli siin rõmsaks tõendusjeks, et noor Madis oma arvamistes kõige õigemal teel on.

— Aga misufesjes ametis või kudaviisi võiks siin jeltskonna-
tegelastega läbi käia, kel laiem filmaring ja head püüded rahwa kasuks...

— Silmaring on katuselööjatel ja forstnapühkijatel kõige laiem. Meie käime uulitsatel ja vaatame ainult alumise korra aknaid, saame äratust kui ka eeskjuju kuulutuselehtedelt, ja kanname oma lugemiseraamatut rahakotis.

Madisele kippus jutt arusaamataks minema; kuid kahelda ei süandanud ta siiski. Sest ta oli umbes niisamaajuguseid arvamisi mõnest raamatust lugenud; need olivad ometi väga targad ja õiged mõtted.

— Ma märkan, et sa nutikas pois on! kõneles Lepamägi edasi. Aga siiski, ära pane pahaks, sinus näen ma veel talumehelikku rumalust. Sa arwad, et üks on hea, teine halb. Ei, pojake, linnas sihufest rumalust ei usta. Raupmees ja kirikherra, ajakirjanik ja maroschinamüüja, kõigil on üks siht ja püie: rahwa heaks töötada; kõik nad teawad, et rahwa pärast on usk ja alandus, nagu juur mõttetark ütles.

— Aga... tautas Madis wahetele rääkida: see ei ole ifka üks-kõik, misufest ametit pidada. Mina tahan niisugust ametit, kus rahwaga kokku puutuda, temale õpetusjeks ja eeskujuks olla ja ühtlasi ennast tõsta ning täiendada...

— Amet, kus rahwaga kokku puutuks? Kas meeste või naistega?

Ruda... kõigiga... üleüldse... fokeles Madis, kes ennast nagu eksamil tundis oleswat, kuid oma teadmatust ja rumalust awaldada kartis.

— Jäta need külapoisi unistused! kohmas Lepamägi tõsiselt. Sihufesi kõifsegaseid ärikohete fina kui noor inimene praegu ei saa

pidada. Tahad naistega tegemist teha, hakka piimameheks; aga kui sulle meeste seltskond armsam on, siis võta õllepood.

Madis kahjatset väga, et Lepamägi tema mõtetest ja püüetest aru ei saanud. Ta seletas, et ta mingit tööd teha ega äri pidada ei taha, vaid koguni midagi kõrgemat, paremat: ajafirjanikuks... ehk jälle wabaluuletajana elama hakata.

— Ajafirjanikuks nad sind kõstrikooli tunnistusega wist ei võta, seletas Lepamägi asjalikult. Kuid ma sulle firjanikutunnistuse pärast muretseten; esiteks aga wõid pakifandjaks hakata.

— Pakifandjaks? Aga mina mõistan ometi luuletada! Waa-ta, siin on minu heftid...

— Pane nd need heftid ära. Ka mina luuletan, kuid ma ei kirjuta oma laule iialgi paberile; see raiskaks liig palju aega ja paberit.

— Ei kirjuta üles! imestas Madis. Audas see wõimalik on?

— Wäga lihtsalt. See on niisama kui peastrehkendamine, mida linnakohas tingimata tarwis on.

Madis waidles ja kahtles. Wõitjaks jäi ikkagi äratundmine, et Lepamägi tark mees on ja et ta head nõu wõib anda.

Noormees usaldas ennaft oma õpetaja hoolde ega wõtnud kunagi eneseharimiseks ega rahwa kasuks midagi ette, enne kui ta Lepamäega läbi oli rääkinud. Ning Madise uus elu algas ikkagi pakifandimisega, nagu tema uus kaswataja heaks arwas.

Õfimistel päewadel kaebas poisid tihti, et pakid raskest olewat ja et ta kudagi aru ei saawat, kuida nende kandmine edasipüüdwat noort inimest tema eesmärkidele ligemale wiib wõi üleüldse inimesele au teeb. Aga Lepamägi mõistis Madist trööstida:

— Üliinimene on kõige esiteks kaamel, ütleb Nietzsche! ja seda piaksid sina, kes ja mõistuse poolest omasugustest peajagu kõrgem oled, aru saades tähele panema.

— Seda ma mõistan ja tean ammu! wastas Madis. Aga ma tahaksin ometi...

— Lühja ka, mingi a g a ei ole enam waja.

Warstigi jahtusiwad Madise idealid ja waimustused ära ja ta astus ametis osawa Lepamäe juhatusel jõudsalt edasi. Pärast üliinimlise kiirusega käis Madis pakifandja, jooksupoisi, poeselli seisukorral läbi ja oli paari aastaga kaine kaupmees. Ta oli oma ametis nii osaw ja eduwirk, et talle enam müksakaid waja ei olnud. Kui ta oma kää peal kauplema hakkas, sai ta isalt oma osa kätte, suurendas sellega äri ja palkas endale pakifandja, kellele

ta niigi palju aega unistada ega luuletada ei lubanud kui Lepamägi temale mõni aasta enne seda.

Aastad läksivad jälle mööda. Madis Wirumägi on mitme maja omanik ja ühtlasi ka linnawolinik, ja Lepamägi on temale paremaks sõbraks. Neil on nüüd täieste ühesugused arvamised ja piirid, wahe on ainult aastates, ja nad ei waidle enam kunagi ühiskondliste asjade pärast.

Rahwa ägamine ja nurin, mis noort Madist kord äratas ja nagu loomufunnil üht teed, mis wõitlusest läbi wabaduse poole wiib, otsima ajas, jäi ajajooksul Madis Wirumäele mõeraks ja wastikuks hääleks. Iseäranis wastik ja wihasaw oli talle see, kui rahwa hulgast kesgi temauguseid ja nende omawalituslist tegevust terawalt arvustama tüffis. B. B.

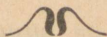
Üeldakse . . .

Üeldakse: „Ei õige hõlma
tohi keegi hakata;
õige mees nõib igas kohas
ümber käia keelmata“.

Aga kas on õige hõlmad
tõeste nõnda puutmata?
Tõsta üles omad silmad,
waata ümber hoolega!

Küll siis näed, et suurel kelmil
hõlmad terveks hoietud,
aga õige mehe hõlmad
puruks niruks rebitud . . .

A. Raudpea.

Hinrich Heine lauludest.

(Tõlked.)

I.

*Kui teineteisest kaks sõpra
siin piaksivad lahkuma,
siis nuttes kätt nad andvad,
ja õhkanvad otsata.*

*Kuid siiski me ei nutnud,
ei õhanud: „hüda!“ ja „ah!“
kuid pisarad ja ohked
kõik tulid pärast kah.*

II.

*Ma nägin und ja nutsin,
ma nägin, et hauas sa;
kui ärkasin, pisarad jooksid
mu palgedelt ojana.*

*Ma nägin und ja nutsin,
ma nägin, et jätsid mind;
ma ärkasin üles, ja kaua
mull kibedalt nuttis rind.*

*Ma nägin und ja nutsin,
ma nägin, et heaks mulle jäid,
kuid ülesse ärgates ikka
weel pühkisin pisaraid.*

III.

*Kihwtised on minu laulud,
— kuis teisiti olla võib see? —
sest sina ju walasid kihwti
mu õitswasse elusse.*

*Kihwtised on minu laulud —
kuis teisiti olla võib see? —*

ma kannan ju südames ussa,
ja sind, minu kallike.

IV.

Hommikul, kui tõusen, küsin:

„Tuleb täna ta?“

Õhtul pea ma longu lasen:

„Täna ei tuln'd ka“.

Öösel laman igatsedes

ärkvel, uneta;

päevad läbi unistades

ümbr hulgun ma.

V.

Kui enese valu teil kaebasin ma,

siis haigutus tükkis teil tulema;

kui aga ma panin ta laulusse,

siis tubliste teie mind küitsite.

VI.

Ära kuradit sa pilka:

lühike on elutee;

igavene põrgutuli, —

naljaasi pole see!

Maksa ruttu wõlad ära:

pikk on ju su elutee,

sellepärast mitu korda

laenama piad uueste.

A.

Orjade laul.

Laul mahamaetud õnnest
ja riisunud sügisenõmmest,
kus lilled on närtsinud, raul —
see on orjade laul.

Kus asuvad soovid mõttes,
mis jäädavalt wangi jäid;
kus elab igatsus hinges,
mis kannab ahelaid;
need helisewad sammudes waul —
see on orjade laul,

laul mahamaetud õnnest
ja wabaks saand needmisest!

*

Ja wärisewad südamed
ja tõusewad ahelates käed:

laul wabaks saand needmisest
on orjade laul!

K. Wibuane.

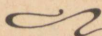

Wabadusetung.

Isiklik on rüüstamine,
isiklik on orjastus.
Wabadusetung on aga
ühiskondlik paleus.

Wabaduse wõitu näeksin
raudus, läbi wõrede,
haua kaldal, kui ma kaun
tühja igawikusse.

J. Lilienbach.

A

34 455

89 220 ⁴ 1